

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**ЧОРТКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ**  
**Кафедра обліку і аудиту ЧПБ**

**Оксютенко Лариса Петрівна**

**ОБЛІК І АУДИТ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ**  
**АКТИВІВ**

Спеціальність 8.03050901 “Облік і аудит”

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

**Студентка групи ОПзм-51**

Л. П. Оксютенко

---

**Науковий керівник:**

к.е.н., доц. Н.Р. Домбровська

---

**Робота допущена до захисту**

“\_\_” \_\_\_\_\_ 2013 р.

В.о. зав. кафедри

д.е.н, професор П. Я. Хомин

---

**ЧОРТКІВ – 2013**

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ</b> .....	7
1.1. Сутність оборотних активів як об'єкта бухгалтерського обліку та аудиту.....	7
1.2. Класифікація оборотних активів в системі обліку та аудиту.....	17
1.3. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку оборотних активів.....	27
Висновки до розділу 1.....	36
<b>РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ФОРМУВАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА</b> .....	37
2.1. Організація бухгалтерського обліку оборотних активів підприємства.....	37
2.2. Методика оцінки оборотних активів згідно національних стандартів...	47
2.3. Удосконалення бухгалтерського обліку оборотних активів підприємства.....	57
Висновки до розділу 2.....	66
<b>РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА</b> .....	67
3.1. Аналіз формування та використання оборотних активів підприємства.....	67
3.2. Використання аналітичних процедур у процесі аудиту оборотних активів.....	77
3.3. Методика аудиту операцій з оборотними активами та напрями її вдосконалення.....	87
Висновки до розділу 3.....	96
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	97
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	101
<b>ДОДАТКИ</b> .....	109

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Економічні перетворення, які здійснюються в Україні, потребують удосконалення управління оборотними активами. Для нормального функціонування підприємств потрібно, щоб їх власники, приймаючи рішення, мали правдиву й об'єктивну інформацію про майно, фінансовий стан і результати роботи. Таку інформацію надає лише система бухгалтерського обліку.

Особливої актуальності набуває проблема подальшого вдосконалення методики бухгалтерського обліку та аудиту оборотних активів, які є наймобільнішим складником ресурсів підприємства. Від ступеня ефективності використання оборотних активів залежить стан суб'єкта господарювання.

Як свідчать теоретичні та практичні дослідження, питанням організації обліку та аудиту оборотних активів приділялась недостатня увага, внаслідок чого ускладнюється дотримання основних методичних принципів ведення обліку, спотворюється інформація про фінансовий стан підприємства, знижується ефективність прийняття управлінських рішень.

У розробку питань теорії й методології обліку, аналізу і аудиту оборотних активів вагомий внесок зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: С. Б. Барнгольц, Ф. Ф. Бутинець, Глен Велш, Даніел Шорт, Н. І. Дорош, В. В. Панков, В. П. Пархоменко, І. І. Пилипенко, Л. К. Сук, Д. Стоун, А. М. Ткаченко, Б. С. Юровський та інші.

Недостатня розробка теоретичних і методичних питань обліку та аудиту оборотних активів на промислових підприємствах, а також науково-теоретична і практична значимість вказаних проблем зумовили вибір теми дослідження та визначили основні напрями дослідження.

**Мета та завдання дослідження.** Метою роботи є дослідження теоретико-методичних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо обліку, аналізу і аудиту оборотних активів на промислових підприємствах для забезпечення їх ефективного функціонування.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити сутність оборотних активів як об'єкта бухгалтерського обліку та аудиту;
- розглянути класифікацію оборотних активів з урахуванням особливостей промислових підприємств;
- встановити питання достатності нормативного забезпечення бухгалтерського обліку оборотних активів;
- дослідити організацію бухгалтерського обліку оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”;
- дати критичну оцінку методам оцінки оборотних активів згідно національних стандартів;
- розробити рекомендації щодо удосконалення бухгалтерського обліку оборотних активів підприємства;
- провести аналіз формування та використання оборотних активів комбінату хлібопродуктів;
- обґрунтувати використання аналітичних процедур у процесі аудиту оборотних активів;
- розкрити особливості організації та надати пропозиції з удосконалення методики аудиту операцій з оборотними активами.

**Об'єктом дослідження** є сукупність фінансово-господарських операцій, пов'язаних з формуванням і використанням оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

**Предметом дослідження** є методика обліку та аудиту оборотних активів на промислових підприємствах.

**Методи дослідження.** Теоретичні аспекти досліджувались із застосуванням методів індукції і дедукції, за допомогою яких визначено місце оборотних активів у системі обліку, а також уточнено ключові терміни, пов'язані з обліком цих об'єктів. Історичний та логічний методи, а також порівняння застосовувались при уточненні й дослідженні рахунків з обліку оборотних активів, аналізу і синтезу, елімінування – для дослідження впливу

факторів на оборотні активи. У дослідженні застосовувалися прийоми статистичних порівнянь, а також методи аналізу, узагальнення та графічного зображення даних для проведення аналізу формування і використання оборотних активів.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні й удосконаленні обліку та аудиту оборотних активів. У процесі дослідження отримано наукові результати, які полягають у наступному:

- досліджено сутність оборотних активів як об’єкта бухгалтерського обліку та аудиту;

- розглянуто класифікацію оборотних активів з урахуванням особливостей промислових підприємств, що створює умови для ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку і аналізу;

- встановлено питання достатності нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку оборотних активів;

- досліджено та критично оцінено діючу практику організації обліку оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”;

- дано критичну оцінку методам оцінки оборотних активів згідно національних стандартів;

- розроблено рекомендації щодо удосконалення бухгалтерського обліку оборотних активів, які спрямовані на підвищення достовірності, оперативності й аналітичності обліку;

- проведено аналіз формування та використання оборотних активів комбінату хлібопродуктів та зроблено обґрунтовані висновки;

- обґрунтовано використання аналітичних процедур у процесі аудиту оборотних активів;

- розкрито особливості організації та надано пропозиції з удосконалення методики аудиту операцій з оборотними активами, що скорочує витрати часу на проведення аудиту.

**Практичне значення одержаних результатів.** Застосування на практиці результатів дослідження дасть змогу забезпечити адекватне відображення операцій з обліку оборотних активів за ринкових умов господарювання, своєчасне одержання та аналіз необхідної інформації керівництвом. Результати дослідження спрямовані на підвищення достовірності, оперативності й аналітичності обліку оборотних активів.

Результати дипломного дослідження впроваджено в господарську практику ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” Державного агентства резерву України, апробовано на студентській науково-практичній конференції “Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством” (м. Чортків, 9 – 10 квітня 2013 р.).

**Структура і обсяг роботи.** Основний зміст роботи викладено на 99 сторінках друкованого тексту. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел, який включає 90 найменувань. Робота містить 12 таблиць, 11 рисунків, 5 додатків.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

### 1.1. Сутність оборотних активів як об'єкта бухгалтерського обліку та аудиту

Трансформація економіко-правового середовища, курс на ринкові перетворення в Україні супроводжується реформуванням бухгалтерського обліку. Ринкові відносини, які на сучасному етапі розвитку формуються в Україні, вимагають від суб'єктів підприємницької діяльності як на макро-, так і на мікрорівні, постійного пошуку шляхів підвищення ефективності господарювання, що значною мірою зумовлюється ефективним використанням оборотних активів підприємств.

Поява категорії “оборотні активи” як об'єкта бухгалтерського обліку та аудиту є наслідком розвитку економічних відносин, створення і функціонування конкурентного середовища, де кожний окремий товаровиробник позбавлений можливості диктувати покупцеві умови продажу товарів. Отже, в умовах ринку товаровиробник поставлений перед фактом потреби пошуку резервів бути конкурентноспроможним шляхом здешевлення виробництва та підвищення якості продукції. Нагальним у цьому зв'язку стає пошук інноваційних підходів до технології, організації виробництва, маркетингової діяльності, інвестицій. Оборотні активи й управління ними перетворюються в об'єкт інформаційного забезпечення та стають таким чином одним із важливих об'єктів бухгалтерського обліку та аудиту.

Центральним моментом розробки цієї чи іншої проблеми є уточнення сутності досліджуваних категорій. Необхідно, перш за все, чітко визначити зміст поняття “оборотні активи”, тому що на сьогоднішній день існує багато суміжних з ним понять, таких як “оборотний капітал”, “оборотні кошти”, “поточні активи”, тощо, навколо сутності яких серед вітчизняних економістів триває дискусія.

Прикладом можуть бути наступні визначення, що були притаманні економіці радянських часів. Так, Г.К. Тебякін наводить таке формулювання: “виробничі оборотні фонди та фонди обігу у нерозривному зв’язку становлять оборотні засоби” [80, с.23]. Таке розуміння є механічним поєднанням різних за роллю в процесі кругообігу економічних категорій і не розкриває економічної сутності оборотних активів. Це – тільки перелік функціональних форм, яких набуває авансована вартість у процесі кругообігу. Існують й інші трактування, зокрема як активів, які протягом одного виробничого циклу можуть бути перетворені на гроші.

Широке визнання в літературі одержало визначення оборотних активів підприємств як сукупності коштів, планомірно авансованих для формування оборотних виробничих фондів і фондів обігу в розмірах, необхідних для виконання виробничого плану [7, с. 22]. Таке визначення ґрунтується на практиці минулих років, коли підприємства наділялися власними засобами, нормувалися державою й обліковувалися на балансі підприємств.

Метою дослідження є подальше практичне використання окремих теоретичних положень, тому необхідно виокремити абстрактні положення цих категорій і розглядати оборотні активи як частину економічних ресурсів підприємства, що відповідають функціональній спрямованості. Саме в такій послідовності економічні ресурси підприємств характеризуються як активи в численних джерелах з питань бухгалтерського обліку та аудиту як зарубіжних, так і українських вчених [10, с.132; 16, с. 53].

Визначення поняття “активи” наводить Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”. Згідно зазначеного облікового стандарту, активи являють собою ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до надходження економічних вигод у майбутньому [65].

У Міжнародних стандартах фінансової звітності 38 “Нематеріальні активи” дається наступне визначення активу: “ ресурс контрольований підприємством у



результаті минулих подій, від якого очікують надходження майбутніх економічних вигод для підприємства” [45].

Термін “активи”, наведений в національних стандартах бухгалтерського обліку і міжнародних є ідентичними за економічною суттю: по-перше, що активи з’являються внаслідок минулих подій; по-друге, підприємство здійснює контроль над об’єктом, що належить до активів та управляє ним; і по-третє, підприємство має надію у майбутньому отримати економічну вигоду від цих активів.

Виробничо-господарська діяльність підприємства, пов’язана з використанням економічних ресурсів, які приймають форму оборотних активів підприємства.

Оборотні активи підприємства – це всі матеріальні і грошові кошти фірми. Оборотні активи представлені в балансі у вигляді: грошових цінностей – грошових коштів і боргових зобов’язань; матеріальних цінностей, таких, як виробничі запаси. Більшість оборотних активів, наприклад запаси, мають матеріальну форму. Інші активи, наприклад, дебіторська заборгованість, пов’язані з юридичними правами.

У процесі обороту активи підприємства поділяються на необоротні і оборотні. Необоротні активи – це ті елементи активів, які беруть участь у виробництві, зберігають свою фізичну форму і поступово переносять свою вартість на створений продукт, тобто це засоби виробництва.

Оборотні активи – це ті елементи активів, які повністю споживаються в кожному виробничому циклі чи протягом 12 місяців з дати балансу, а їх вартість відразу і повністю переноситься на створювану продукцію. Речовими носіями оборотних активів є предмети праці (сировина і матеріали, паливо, енергія). Особливість оборотних активів полягає в тому, що час їх обороту збігається з тривалістю виробничого циклу (кругообігу активів). За таким принципом складається баланс, що дає змогу наочно відобразити платоспроможність підприємства, тобто ймовірність погашення зобов’язань у випадку його ліквідації.

В Україні відповідно до П(С)БО 2 “Баланс” поділ активів на оборотні та необоротні є обов’язковим [65]. Можна погодитися, що оборот як усієї сукупності, так і окремих видів активів підпорядкований певним циклам – господарському, операційному, інвестиційному, і частина активів може бути іммобілізована з операційного циклу підприємства, але не з господарського циклу. Таким чином, під оборотними активами розуміють ту частину оборотних активів, що сформована для участі в операційній діяльності підприємства, беручи участь в кругообігу, набуває форми грошових і матеріальних операційних оборотних активів.

Перейдемо до розгляду терміну “оборотні активи”. П(С)БО 2 “Баланс” визначає термін “оборотні активи” як грошові кошти та їх еквіваленти, що необмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу [65].

Ряд авторів застосовує термін “оборотний капітал”, характеризуючи обсяг оборотних активів, що є, на наш погляд, неправильним. Зокрема, економісти А. І. Малишкін, Б. Ю. Адамова відзначають: “... наявність економічних ресурсів (засобів), які належать підприємству, ототожнюються з його сукупним капіталом на певний момент, при цьому економічні ресурси дорівнюють усьому капіталу” [42, с. 43]. На нашу думку, слід уникати терміну “капітал” при визначенні оборотних активів, оскільки в балансі він більшою мірою є категорією, яка характеризує джерела засобів, а не те, що на ці джерела придбано.

У балансі оборотний актив відображається тільки за умови, якщо:

– Оцінка його може бути достовірно визначена. У бухгалтерському балансі наводиться вартість кожного з елементів оборотних активів. Вартість оборотних активів – сума всіх витрат, пов’язаних з їх придбанням чи чиста вартість їх придбання з відповідним вирахуванням витрат, пов’язаних з їх придбанням, за умови їх безкоштовного отримання. Тобто бухгалтерський облік

власне намагається відобразити поточну ринкову вартість наведених у ньому оборотних активів;

– Очікується отримання у майбутньому економічних вигод, пов'язаних з його використанням. Оборотний актив, як економічний ресурс, може існувати у формі: грошових коштів; їх еквівалентів; виробничих запасів; незавершеного виробництва; готової продукції; товарів; фінансових інвестицій; дебіторської заборгованості юридичних або фізичних осіб.

Основними елементами оборотних активів є запаси, поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти.

З огляду на те, що поняття “оборотні активи” є інтегрованим об'єктом обліку, який містить багато складових, і з урахуванням відсутності поточних фінансових інвестицій, векселів на комбінаті хлібопродуктів, обмежимось вивченням таких структурних елементів оборотних активів, як запаси, поточна дебіторська заборгованість, грошові кошти.

Враховуючи значення раціонального використання оборотних активів в управлінні підприємством та належної побудови їх обліку, далі розглянемо їх структуру та нормативно-правові засади формування та використання.

Запаси, як правило, є найбільш важливою і значною частиною активів підприємства, вони займають особливе місце у складі майна та домінуючі позиції у структурі витрат підприємств різних сфер діяльності, при висвітленні інформації про їх фінансовий стан. Запаси відносяться до складу оборотних активів, тому що можуть бути перетворені на грошові кошти протягом року або одного операційного циклу.

Економіст Ю. О. Беляєв у своїй роботі вказує, що “найчастіше під запасами розуміють предмети праці, які перетворюються у процесі виробництва у ті чи інші продукти, або готову продукцію, призначену для особистого або виробничого споживання” [9, с.29].

Інше визначення поняття “виробничі запаси” дає економіст П.С. Безруких: це “...різні речові елементи виробництва, які використовуються як предмети праці у виробничому процесі. Вони цілком споживаються у кожному

виробничому циклі і повністю переносять свою вартість на вартість продукції, що виробляється” [8, с. 98].

На нашу думку, відсутність єдиної точки зору економістів при визначенні економічної сутності матеріальних виробничих запасів нерозривно пов’язана з недостатньою розробкою методологічних принципів обліку окремих об’єктів.

Методологічні засади формування інформації про запаси у бухгалтерському обліку та розкриття її у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси” [65].

Зміст і сутність використаних термінів в П(С)БО 9 і МСФЗ 2 наведено у таблиці 1.1.

*Таблиця 1.1*

Порівняльна характеристика запасів згідно П(С)БО 9 “Запаси” та МСФЗ 2 “Запаси”

Термін	Сутність по П(С)БО 9	Сутність по МСФЗ 2
Запаси	Активи: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають в процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, та надання послуг, а також управління підприємством	Активи: призначені для продажу в ході нормальної діяльності;  перебувають в процесі виробництва для такого продажу; у формі сировини або матеріалів, призначених для використання в виробничому процесі або при наданні послуг
Можлива чиста ціна продажу	–	Передбачувана продажна ціна при нормальному ході справ за вирахуванням можливих витрат на виконання робіт і можливих витрат на реалізацію
Чиста вартість реалізації запасів	Очікувана ціна реалізації запасів за умов звичайної діяльності за вирахуванням можливих витрат на завершення їх виробництва і реалізацію	–

Склад запасів на кожному конкретному підприємстві залежать від сфери його діяльності і затверджуються керівником у наказі про облікову політику”.

На досліджуваному підприємстві ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, яке займається виробництвом продукції борошномельно-

круп'яної промисловості, до складу запасів належать: виробничі запаси, малоцінні та швидкозношувані предмети, готова продукція.

Відмінність у складі запасів у різних сферах діяльності пояснюється специфікою їх виробництва. Тому в кожній сфері діяльності запаси обліковуються за законодавчо визначеною методологією.

Однією із складових оборотних активів є дебіторська заборгованість. Дебіторська заборгованість є одним із найбільш ліквідних активів і повинна виступати в якості основного об'єкта дослідження при формуванні політики управління оборотними активами. Величина дебіторської заборгованості істотно впливає на рівень платоспроможності підприємства, ступінь оборотності його активів, і відповідно на оцінку фінансово-господарського стану підприємства.

У П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” визначаються методологічні основи формування в бухгалтерському обліку і розкриття у фінансовій звітності суб'єктами господарювання інформації про дебіторську заборгованість із врахуванням особливостей оцінки, встановленими іншими П(С)БО. Основою даного стандарту є окремі положення МСФЗ 1 “Представлення фінансової звітності” і МСФЗ 32 “Фінансові інструменти: розкриття і представлення інформації”.

Вчені Д. Стоун, К. Хітчінг дотримуються думки, що поняття “дебітори” – “...особи (юридичні і фізичні), які винні гроші за товари, послуги, вже отримані, але ще неоплачені ними” [77, с.101].

Американські вчені Б.Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуел характеризують поняття “дебітори” як “рахунки до отримання” – “,... короткострокові ліквідні активи, які виникають при продажі товарів в кредит в оптовій чи роздрібній торгівлі. Такий кредит часто називають комерційним кредитом” [49, с.165].

Згідно міжнародних стандартів фінансової звітності дебіторська заборгованість трактується як фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства. Іншими поширеними прикладами фінансових активів, що дозволяють контрактним

правом отримувати кошти у майбутньому, є: векселі до отримання; позики до отримання; облігації до отримання.

Інше визначення дебіторської заборгованості дають російські вчені, зокрема Г. Ю. Касьянова: "... (право на отримання певної грошової суми), дійсно є частиною майна організації. При погашенні дебіторської заборгованості валюта балансу не змінюється, просто замість одного виду майна (право вимоги) з'являється інше (гроші)" [35, с.78].

Дебіторська заборгованість згідно з ПСБО 10 "Дебіторська заборгованість" – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дане визначення узгоджується з міжнародним поняттям дебіторської заборгованості як економічної категорії: під дебіторською заборгованістю розуміють зобов'язання покупців та інших контрагентів бізнесу перед компанією. При цьому необхідно відмітити дещо інше формулювання дебіторської заборгованості в джерелах, які висвітлюють проблеми обліку у США, зокрема наведене Дж. Лав. Вінсентом: "дебіторська заборгованість або рахунки до отримання – це суми, які належить отримати за вже продані товари або надані послуги" [18, с.161].

Отже, авторами терміни "дебіторська заборгованість" і "дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги" (в американській практиці "комерційної дебіторської заборгованості") розглядаються як ідентичні.

Використання американського підходу уявляється нам доцільним за умов неплатежів суб'єктів господарювання, оскільки вилучення окремих видів дебіторської заборгованості як незначних може істотно вплинути на процес регулювання, зменшити якість бухгалтерської інформації про дебіторів, викривити результати аналізу фінансово-господарської стану суб'єкта.

На основі узагальнення викладеного, доцільно термін "дебіторська заборгованість" визначити як суму, яку покупці винні підприємству за придбані в кредит товари, послуги з поправкою на безнадійні борги.

Особливе місце у складі оборотних активів займають грошові кошти та їх еквіваленти. Грошові кошти є найбільш ліквідними активами. Вони присутні

на початковому та кінцевому етапах облікового циклу, який включає придбання товарів, виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, а також їх продаж і отримання виручки.

Згідно з П(С)БО 4 “Звіту про рух грошових коштів” під грошовими коштами розуміють готівку, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання [66].

Зупинимось на літературних джерелах, переважна більшість яких містить безпосередню вказівку на мету грошової форми майна, є засобом погашення зобов'язань суб'єктів господарювання. У роботах західних економістів Глен А. Велш, Даніел Г. Шорт визначають термін “грошові засоби”, як “...гроші та будь-які документи, які приймаються банками до вкладу та відносяться на рахунок вкладника” [19, с.72]. До останніх належать такі кошти, як розрахункові чеки, грошові перекази та банківські векселі.

Отже, грошові кошти, як правило, розпадаються на три позиції: касова готівка, кошти на банківському рахунку та інші кошти, які відповідають визначенню грошових коштів.

Дещо іншої думки дотримуються вчені Д. Стоун, К. Хітчінг, яка базується на головній функції грошей – загального еквівалента – “гроші - це засіб обміну. Самі по собі гроші не мають ніякої цінності, їх цінність визначається тим, що їх можна обміняти” [77, с. 69].

Отже, визначення терміну “грошові кошти”, яке наведено в національних стандартах бухгалтерського обліку та в міжнародному стандарті фінансової звітності 7 “Рух грошових коштів” за своєю сутністю ідентичні.

На основі проведеного дослідження, вважаємо за доцільне визначити грошові кошти, як найбільш ліквідну частину оборотних активів підприємства, яка готова до погашення будь-яких зобов'язань. Грошова форма майна виступає на початку і кінці кругообігу активів підприємства.

Грошові кошти відображаються у балансі у складі оборотних активів у статті “Грошові кошти та їх еквіваленти”. До складу грошових коштів не включаються кошти, які обмежені у використанні протягом поточного періоду.

У процесі господарської діяльності підприємства здійснюють грошові операції. Вони вступають у різні відносини з іншими юридичними фірмами, об'єднаннями, підприємствами, організаціями, установами і фізичними особами: постачальниками матеріалів, покупцями своєї продукції, транспортними організаціями, фінансовими органами тощо. Переважна частина розрахунків здійснюється безготівковими перерахуваннями, вексями, чеками тощо і вельми незначна – у вигляді готівки. Касове обслуговування підприємств здійснюється банками, які організують, регулюють рух коштів і стежать, аби цей рух відбувався згідно із законодавчими актами.

У сучасній економічній літературі не має однозначного визначення безготівкових розрахунків. Так, група економістів основною ознакою безготівкових розрахунків визнають записи за рахунками платників і одержувачів засобів, що здійснюються в банківських установах.

До зазначеної групи економістів відносяться М. І. Савлук, А. М. Коряк, які визначають безготівкові розрахунки наступним чином: “безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, що здійснюються шляхом записів на відповідних рахунках клієнта (розрахункових, поточних тощо)” [71, с.65].

А. П. Резніченко, Л. Л. Чередник дають таке визначення безготівкового обігу: : “ Безготівковий обіг є основною частиною грошового обігу, в якому рух грошей здійснюється у вигляді перерахувань за рахунками в кредитних установах” [70, с.74].

Інші економісти розглядають безготівкові розрахунки, як “рахунки, що проводяться без участі готівки, тобто в сфері безготівкового грошового обігу” [21, с.83].

Отже, підсумовуючи результати проведеного теоретичного аналізу економічної сутності оборотних активів, можна трактувати оборотні активи, як сукупність майнових цінностей, грошових коштів та їх еквівалентів, які обслуговують операційну діяльність підприємства, або призначені для реалізації чи споживання протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу.



## 1.2. Класифікація оборотних активів в системі обліку та аудиту

Оборотні активи підприємства для цілей бухгалтерського обліку та управління підлягають класифікації. “Класифікація – розподіл, рознесення об’єктів, понять, назв за класами, групами, розрядами, за якими в одну групу попадають об’єкти, які мають загальні ознаки” [74, с.230].

На нашу думку, обґрунтованим є трактування класифікації як групування оборотних активів за певною ознакою залежно від мети, для досягнення якої вона проводиться.

Оборотні активи складаються із різноманітних елементів, які, незважаючи на загальні основні ознаки, що роблять їх однією й досить об’ємною економічною категорією, мають певні особливості. Хоча ці особливості й носять другорядний характер, однак вони також відіграють певну роль в організації оборотних активів. Зазначене зумовлює необхідність групування окремих елементів оборотних активів, які охоплюють певні види майна підприємств, за конкретними економічними ознаками.

Науково обґрунтоване об’єднання окремих елементів оборотних активів у певну групу має велике значення для аналізу фінансового стану підприємства, ведення обліку оборотних активів й ефективного їх використання. Нині в економічній науці оборотні активи розрізняють за багатьма класифікаційними ознаками. Це пояснюється наявністю в економічній теорії та господарській практиці, більше ста визначень, пов’язаних з використанням активів, термінів, що характеризують окремі їх види.

Результати проведеного дослідження літературних джерел з питань обліку та аудиту оборотних активів, дають змогу виявити наступні проблеми, які виникають при їх класифікації:

- відсутність єдиного комплексного підходу при розробці різноманітних типів класифікації оборотних активів;
- відсутність систематизації всіх типів класифікації оборотних активів із врахуванням особливостей управління фінансовим станом підприємства.

В економічній літературі немає єдиного погляду з цього питання. Зокрема, науковці пропонують класифікувати оборотні активи за такими ознаками: за формами функціонування; за функціональною роллю у процесі виробництва; за принципом організації; за джерелами формування; за складом [72, с.78; 55, с. 216].

У табл. 1.2 представлена найбільш поширена в економічній літературі класифікація оборотних активів за ознаками.

Таблиця 1.2

## Класифікація оборотних активів за ознаками

Класифікаційні ознаки	Види
1. За місцем і роллю у процесі відтворення	Оборотні засоби; засоби обігу
2. За ступенем планування	Нормовані; ненормовані
3. За джерелами формування	Власні; позикові; залучені

Даний підхід класифікації оборотних активів підтримується багатьма авторами. В основу такого поділу оборотних активів покладено їх визначення як суми оборотних засобів і засобів обігу. Однак, як зазначалося вище, таке визначення і поділ оборотних активів заперечує існування оборотних активів як самостійної економічної категорії. Тому з метою аналізу ефективного використання оборотних активів і правильного тлумачення економічної суті цієї категорії, слід наголосити, що при авансуванні у процесі кругообігу оборотні активи набувають відповідної функціональної форми (а не складається з виробничих фондів і фондів обігу), тому більш правильно поділяти оборотні активи залежно від сфери функціонування:

- оборотні активи у сфері виробництва;
- оборотні активи у сфері обігу.

У сучасній економічній літературі зустрічається два найпоширеніші типи класифікації оборотних активів: загальний і деталізований. Так званий загальний тип класифікації пропонує таке групування оборотних активів: у сфері виробництва і у сфері обігу.

Г. О. Партін класифікує господарські засоби за формами функціонування і за функціональною роллю у процесі відтворення [55, с.54] (рис. 1.1).



Рис. 1.1. Класифікація господарських засобів за їх використанням [55]

До оборотних матеріальних активів належать запаси сировини, матеріалів, готової продукції, які необхідні для нормального функціонування підприємства. Фінансові оборотні активи – засоби в розрахунках (поточна дебіторська заборгованість), які виникають в процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання й та їх частина, яка необхідна для підтримання фінансово-господарської діяльності підприємства.

За іншою класифікаційною ознакою оборотні активи знаходяться в процесі виробництва та сфері обігу. Перші забезпечують обслуговування сфери виробництва – тобто процес виготовлення продукції, де створюються життєві блага для всього суспільства. За рахунок оборотних виробничих активів створюються необхідні запаси сировини, матеріалів, палива, запасних частин тощо. Другі обслуговують сферу обігу, до них належить кошти, що вкладені в запаси готової продукції, кошти в розрахунках і грошові активи підприємств. Даний поділ дозволяє розглядати таку важливу проблему організації оборотних активів, як раціональне розміщення їх між сферами виробництва та обігу. Відомо, що перебування оборотних активів у сфері обігу не сприяє створенню нового продукту, тому надлишкове залучення їх в цю сферу – це негативне явище.

Отже, розподіл оборотних активів за функціональною ознакою на оборотні активи у сфері виробництва та оборотні активи у сфері обігу необхідний для роздільного обліку й аналізу часу перебування оборотних активів у процесі виробництва та обігу.

За принципом організації оборотні активи поділяються на нормовані і ненормовані. До нормованих належать ті оборотні активи, які вкладено в

матеріальні цінності, постійно необхідні підприємству, як безпосередньо для виробництва продукції, так і для створення резервних запасів, що забезпечують безперервність виробництва. До ненормованих належить та частина оборотних активів, що виникає в ході господарської діяльності і необхідна для її підтримання (дебіторська заборгованість, грошові кошти тощо). Відсутність норм не означає, що розміри цих елементів оборотних активів можуть змінюватися довільно й безмежно, і що вони не повинні контролюватися. Діючий порядок розрахунків між підприємствами передбачає систему економічних санкцій стосовно зростання неплатежів. Нормовані оборотні активи відображаються у фінансових планах підприємств, водночас як ненормовані оборотні активи не є об'єктом планування.

Порівнюючи сучасні та більш ранні класифікації оборотних активів можна помітити між ними суттєву відмінність – в більш пізніх класифікаціях відсутній поділ оборотних активів на нормовані і ненормовані. Так, П. С. Безруких, А. М. Кошаев, Д. А. Рогулин серед факторів, що спричинили послаблення уваги до нормування оборотних активів виділяє такі: держава відмовилася від фінансування приросту прибутку оборотних активів за рахунок залишку прибутку; зник зв'язок між кредитуванням матеріальних запасів і затрат та величиною нормативів оборотних активів; складна і дуже деталізована методика розрахунку потреби в оборотних активах стала непридатною для управління коштами і ресурсами підприємства. До того ж значного впливу зазнали від зовнішніх факторів, таких як інфляція, відсутність механізму поповнення оборотних активів та управління фінансовими ресурсами підприємства [8, с. 106].

За джерелами формування активи поділяються на власні і позикові. За рахунок власних джерел забезпечуються постійні потреби підприємства, тобто, створення поточних запасів сировини, матеріалів, палива, напівфабрикатів та ін. Тимчасові потреби підприємства забезпечуються за допомогою позикових джерел. Деякі автори додають до цього розподілу й позикові оборотні активи, сформовані за рахунок залученого підприємством товарного або фінансового

кредиту як на довгостроковій, так і на короткостроковій основі [72, с.78]. На наш погляд, таке доповнення зайве, оскільки в операційному процесі беруть участь активи (майно), що контролюються підприємством, тобто належать йому на правах власності. Позиковими можуть бути джерела фінансування оборотних активів, а не самі активи. Оскільки об'єктом власності підприємства є сукупність активів незалежно від джерел їх утворення (власного або позикового капіталу), поняття активів як власних майнових цінностей не рівнозначне поняттю власного капіталу.

Якісну характеристику оборотних активів підприємства відбиває їх класифікація за ознаками ліквідності та фінансового ризику.

Ліквідність оборотних активів є категорією, яка забезпечує поточну платоспроможність підприємства й оцінює потенційну можливість швидкого реінвестування оборотного капіталу в грошову форму при зміні кон'юнктури ринку. Оцінка ступеня ліквідності передбачає визначення міри фінансового ризику, що показує ймовірність чи розмір можливих фінансових втрат, зумовлених коливанням внутрішніх і зовнішніх умов здійснення фінансової діяльності підприємства. Ризик незбалансованої ліквідності (ризик неплатоспроможності) залежить від зниження ліквідності оборотних активів, що супроводжується розбалансованістю позитивних і негативних матеріальних і грошових потоків у часі.

Д. В. Шияном розглядаються напрями класифікації оборотних активів за швидкістю обертання в грошові кошти та за ступенем ризику вкладення капіталу: швидколіквідні (грошові кошти в касі та на рахунках у банках, цінні папери підвищеного попиту та векселі надійних підприємств і фінансових установ); високої та середньої ліквідності (дебіторська заборгованість поточного характеру, запаси готової продукції на складі й товари покупні); малоліквідні (виробничі запаси ресурсів виробництва, залишки незавершеного виробництва, прострочені суми дебіторської заборгованості) [87, с. 56].

Отже, визначення оборотних активів як середньоліквідних чи малоліквідних залежить від конкретної ситуації, що склалася в кожний даний

звітний період діяльності підприємства і не є абсолютним. Тому для кожного підприємства на певному проміжку часу визначається конкретна класифікація оборотних активів у незавершеному виробництві, у виробничих запасах. Це пояснюється тим, що саме ця частина оборотних активів найбільш віддалена від моменту реалізації і найбільш вірогідно підлягає втраті у результаті зміни умов діяльності підприємства. Таким чином, ліквідність оборотних активів є головним фактором, що впливає на коливання рівня ризику їх використання. Узагальнені оцінки реалізованості тих чи інших видів оборотних активів за тривалий період часу дають змогу визначити характер та ймовірність ризику, що супроводжує використання оборотних активів.

За ступенем ліквідності оборотні активи розміщені в бухгалтерському балансі. Слід чітко розрізняти оборотні активи – активи (майновий стан оборотних активів) і джерела оборотних активів – пасиви балансу (оборотний капітал). Важливою властивістю бухгалтерського балансу є відображення у ньому господарських засобів підприємства в двох групуваннях, тобто їх розмежування за вертикаллю в активі та пасиві. Оборотні активи розкривають функціональну роль окремих видів фінансових ресурсів, їх склад, розміщення за стадіями обігу та сферами виробничо-фінансової діяльності. У пасиві засоби групуються за джерелами їх формування та цільовим призначенням. Відображений в пасиві капітал висвітлює можливе використання засобів на певні цілі в певному розмірі. Пасив показує джерела виникнення та призначення засобів, які знайшли матеріальне відображення у відповідних частинах активу.

У практиці планування та аналізу оборотні активи групують залежно від ролі, яку вони виконують у виробництві – виробничі запаси; засоби у процесі виробництва, нереалізована продукція, кошти.

Розглянемо класифікацію оборотних активів, яка використовується для складання фінансової звітності бухгалтерського обліку, запропоновану В. Ф. Палієм, В. В. Палієм [53, с.82]. Оборотні активи діляться на матеріальні оборотні активи, грошові засоби і засоби в розрахунках (рис.1.2).



Рис. 1.2. Класифікація оборотних активів

У свою чергу, матеріальні виробничі запаси поділяються на матеріали за їх видами, малоцінні та швидкозношувані предмети і тварини на вирощуванні та відгодівлі.

Короткострокові вкладення оборотних активів у розрахунки з фізичними і юридичними особами в більшій частині є ліквідними активами. Відомі строки, протягом яких дебіторська заборгованість повинна бути виплачена, тобто обернена в готівкові гроші або в грошові надходження на банківські рахунки підприємства (рис. 1.3).



Рис.1.3. Класифікація оборотних засобів у розрахунках

За умов ринкової економіки заборгованість покупців за готову продукцію і товари суб'єкта господарювання – це звичайне явище. Це комерційні, інакше – розстрочки платежів у часі, які сприяють збільшенню об'ємів торгівлі, прискоренню оборотності товарів. Вигідні для покупців умови комерційного кредиту – надійний спосіб підтримувати постійний попит на продукцію підприємства. Проте частина боргів, незважаючи на обережність і обачність постачальників, залишаються несплаченими. Їх покривають за рахунок прибутку підприємства, створюються резервні фонди на покриття сумнівних боргів.

Грошові кошти – найбільш ліквідна частина активів підприємства, готова до погашення за будь-якими його зобов'язаннями, грошова форма майна являє собою початок і кінець обороту активів підприємства. Законодавство та інструкції Національного Банку України обмежують готівкові гроші у вигляді грошових знаків, отриманих в касу підприємства.

Розглянемо більш детально перелічені складові досліджуваного об'єкта.

Керуючись міжнародними вимогами, П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” зобов'язує всі підприємства відображати інформацію про дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку окремо за видами: довгострокова дебіторська заборгованість; поточна дебіторська заборгованість [68].

Окрім розглянутої укрупненої класифікації дебіторської заборгованості за строками погашення, розрахунки із дебіторами групують за періодами погашення: за днями, місяцями, за роками, а також із використанням зведеного типу класифікації (до 15дн., 16 -30 дн., 1 - 3 міс., від 4 міс., до 1 року, 1 - 2р., понад 2 р.) залежно від цілей класифікації.

План рахунків, який діє в Україні передбачає наступний розподіл поточної дебіторської заборгованості: короткострокові векселі отримані; дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги вітчизняних покупців; дебіторська заборгованість за розрахунками. Запропонована класифікація дебіторської заборгованості, на думку С. Ф. Голова, органічно узгоджується зі структурою Балансу і Звіту про фінансові результати, які встановлені відповідними національними стандартами бухгалтерського обліку [20, с.54].

Залежно від мети, впевненості у погашенні заборгованості П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” передбачено наступний розподіл поточної дебіторської заборгованості: заборгованість, строк оплати якої не настав; сумнівний борг; безнадійна заборгованість [68].

Проблеми обліку дебіторської заборгованості за ступенем впевненості у погашенні розглянуті в методичній літературі. Так, в джерелах, які висвітлюють концепцію бухгалтерського обліку та аналізу в США,



запропоновано розподіляти заборгованість на не прострочену, потенційно безнадійну і остаточну визнану безнадійною [90, с. 24].

Незважаючи на деякі відмінності у назвах груп заборгованості, у міжнародній практиці зберігається єдине трактування принципів групування дебіторської заборгованості з врахуванням ймовірності її погашення. Проведене дослідження свідчить про узгодженість з міжнародними стандартами фінансової звітності. На нашу думку, більш прийнятним і теоретично обґрунтованим є групування дебіторської заборгованості залежно від ступеня впевненості в погашенні, яке запропоноване в П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”. Для інформаційного забезпечення функції контролю вважаємо обґрунтованим використання всіх запропонованих спеціалістами [20, 71, 87] типів класифікації поточної дебіторської заборгованості.

Основа обліку грошових коштів становить їх класифікація – за призначенням та місцем зберігання. За призначенням грошові кошти поділяються на кошти для обороту – оборотні та для спеціального призначення – необоротні. За місцем зберігання – на грошові кошти в банку, касі підприємства, у підзвітних осіб, у контрагентів (видані аванси, вкладені у еквіваленти цінні папери тощо).

Важливим елементом побудови обліку грошових коштів та їх еквівалентів є система рахунків. Для обліку готівки та руху грошових коштів за кожним місцем зберігання і кожним видом призначення згідно з діючим планом передбачено певний рахунок: для обліку готівки і руху коштів у обороті, що зберігаються у банку, або якщо кошти господарства мають цільове призначення – рахунок “Рахунки в банках”; для обліку готівки і руху коштів – рахунок “Каса”; для обліку коштів в дорозі, грошових документів, сертифікатів – рахунок “Інші кошти”; для куплених цінних паперів – рахунок “Поточні фінансові інвестиції”; для одержаних векселів – рахунок “Короткострокові векселі одержані”. Оскільки об’єктом дослідження є ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, розглянемо у табл. 1.3 склад його оборотних активів.

Таблиця 1.3

Структура оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”  
станом на 1 січня 2013 року

Найменування	Сума, тис. грн.	% до загал. суми
Виробничі запаси	373	7,99
Поточні біологічні активи	37	0,80
Готова продукція	222	4,75
Товари	415	8,88
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1693	36,26
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	152	3,25
Інша поточна дебіторська заборгованість	268	5,74
Грошові кошти та їх еквіваленти:		
в національній валюті	274	5,86
в іноземній валюті	1224	26,23
Інші оборотні активи	11	0,24
Всього оборотних активів	4669	100

Дані, що наведено у таблиці 1.3 свідчать, що найбільшу питому вагу в складі оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” займають дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 36,26 % та грошові кошти та їх еквіваленти – 32,09 %. Тому для ефективного використання оборотних активів у господарській діяльності необхідно направити зусилля на зниження дебіторської заборгованості за товарними операціями, що в кінцевому підсумку призведе до збільшення грошових коштів підприємства.

Отже, дослідивши оборотні активи з врахуванням досвіду економістів у сфері обліку та аудиту, можна згрупувати їх за такими ознаками: за формами функціонування в операційному циклі; залежно від функціонального призначення у процесі виробництва; за принципом організації; залежно від ступеня ліквідності; залежно від ризику вкладених оборотних активів; за характером фінансових джерел; за видами. Така класифікація дає змогу систематизувати оборотні активи з метою забезпечення ефективного й цілеспрямованого їх управління та використання.

### **1.3. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку оборотних активів**

Запровадження ринкових відносин і різноманітних форм власності в Україні зумовили внесення змін в існуючу систему бухгалтерського обліку як необхідну передумову отримання достовірної інформації для прийняття економічно обґрунтованих рішень, вибору надійних господарських партнерів і уникнення підвищеного ризику в фінансовій діяльності.

За ринкових умов склалася ситуація, за якої методологія обліку (передбачена національними стандартами бухгалтерського обліку) не узгоджується з фінансовим законодавством, вступаючи з ним в протиріччя. Для швидкої адаптації чинного порядку обліку до міжнародних стандартів фінансової звітності, доцільно з'ясувати питання щодо адекватності правового регулювання бухгалтерського обліку в Україні відповідно до потреб господарюючих суб'єктів у відображенні економічної суті здійснюваних операцій, співвідношенням норм правових актів, які встановлюють правила ведення бухгалтерського та податкового обліку. Також потрібно проаналізувати наступні принципи та вимоги у сфері обліку оборотних активів: аналіз економічного змісту й правової форми; удосконалення методів оцінки оборотних активів; удосконалення обліку безнадійної заборгованості.

Основне питання, що виникає при формуванні облікової політики щодо оборотних активів – це питання співвідношення методології бухгалтерського обліку і законодавчо-правових вимог. Необхідність швидкої адаптації до міжнародних стандартів фінансової звітності вимагає відповідної зміни нормативно-правових актів, які встановлюють правила ведення бухгалтерського обліку всіма суб'єктами господарських відносин.

При цьому, система бухгалтерських стандартів повинна регулювати виключно правила ведення обліку, а не господарські відносини. Визначаючи методи обліку, держава не повинна створювати перешкоди на шляху реалізації прав та зобов'язань суб'єктів господарювання.

Деталізація ведення бухгалтерського обліку відтворена в Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”[28]. Чинним Законом передбачено правові принципи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні.

Закон про бухгалтерський облік і фінансову звітність закріпив визначену вже не в одному Законі, Указі Президента і постановах Кабінету Міністрів України функцію регулювання бухгалтерського обліку за Міністерством фінансів. Це регулювання головним чином здійснюється згідно затверджених Положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Існує ситуація, коли методологія обліку випереджає цивільне законодавство, тим самим, вступаючи з ним в протиріччя. Відмова від формування фондів спеціального призначення, як від наслідків планової економіки, заходи безперечно необхідні, однак непідвладні національній обліковій політиці. До того часу, поки зміни в облікових методиках не будуть відбуватися слідом за змінами в господарських процесах, такі нововведення продовжать створювати лише ілюзію ринкових перетворень, формально наблизивши національну економіку до ринкової, а облік – до міжнародних стандартів.

Таким чином, важливе питання, що виникає при формуванні облікової політики щодо оборотних активів – це питання взаємодії методології бухгалтерського обліку з податковим законодавством. Для швидкої адаптації чинного порядку обліку до МСФЗ, доцільно з’ясувати питання щодо адекватності правового регулювання бухгалтерського обліку в Україні потребам господарюючих суб’єктів у відображенні економічної суті здійснюваних операцій співвідношенням норм правових актів, які встановлюють правила ведення бухгалтерського та податкового обліку.

З огляду на зазначене вище, зробимо такі висновки:

– по-перше, система бухгалтерських стандартів щодо оборотних активів повинна регулювати виключно облікові, а не господарські відносини, а у випадку, коли держава визначає методи обліку, чим порушує права та

зобов'язання суб'єктів господарювання, вона повинна опиратися на відповідну законодавчу базу;

– по-друге, зміни в методиці бухгалтерського обліку (законодавчій базі) повинні мати ретроспективний характер стосовно змін у господарських відносинах. Наука, навпаки, зобов'язана йти на два кроки попереду, визначаючи пріоритетні напрями розвитку практики.

Наступне питання правовідносин пов'язане з ієрархією всередині системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку. Норми чинного законодавства не чітко регулюють облікову політику щодо оборотних активів. Неповне розуміння значення й завдань облікової політики суб'єктами господарювання щодо оборотних активів призводить до законодавчої неврегульованості багатьох питань бухгалтерського обліку. Законодавчими і нормативними документами не передбачено єдиної методології формування облікової політики. Підприємствам надано право самостійно розробляти її положення згідно вимог Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [28] і П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [64].

Як вже відзначалося, суб'єкт господарювання самостійно обирає структуру і склад своєї облікової політики. Однак, існує ряд положень, наявність яких обов'язкова при затвердженні облікової політики для бухгалтерського обліку, а саме: робочий план рахунків бухгалтерського обліку; форми первинних облікових документів; порядок проведення інвентаризації активів і зобов'язань підприємства; методи оцінки активів і зобов'язань; правила документообороту і технології обробки облікової інформації; система внутрішньовиробничого контролю.

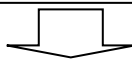
Основне завдання облікової політики промислового підприємства в частині оборотних активів – ефективне управління оборотними активами направлене на розширення обсягів виробництва.

Для складання фінансової звітності у відповідності до чинних нормативних актів та надання її користувачам пропонуємо наступне

формування облікової політики промислового підприємства в частині оборотних активів.

Внутрішній план рахунків містить рахунки підприємства, які використовуються для ведення синтетичного і аналітичного обліку. При формуванні внутрішнього плану рахунків слід дбати про головну мету – забезпечити можливість групування й аналізу інформації для цілей управління й контролю. Побудова внутрішнього плану рахунків означає виділення, систематизацію й розташування рахунків у певній системі, що дає змогу встановити необхідну основу для відображення різноманітних господарських операцій і процесів. Від того, наскільки обґрунтована побудова плану рахунків, залежить й адекватність бухгалтерського балансу. Принципи, що використовуються при побудові робочого плану рахунків наведено на рис. 1.4.

**Принципи побудови робочого плану рахунків**



<b>Принцип єдності критеріїв виділення рахунків</b> - при формуванні робочого плану рахунків ознаки введення в нього рахунків та їх кодування мають бути однакові на всіх рівнях системи бухгалтерського обліку
<b>Принцип однорідності й розмежування рахунків</b> - за включеними в план рахунків позиціями повинні відображатися якісно однорідні об'єкти обліку
<b>Принцип рівнооб'ємності рахунків одного порядку</b> – в плані рахунків облікові позиції одного порядку (синтетичні й аналітичні) повинні забезпечувати однаковий рівень узагальнення інформації про факти господарської діяльності
<b>Принцип наявності резервних позицій</b> забезпечує можливість доповнення робочого плану рахунків новими ознаками групування інформації
<b>Принцип раціональності</b> направлений на формування оптимального співвідношення між кількістю рівнів субрахунків і корисністю розмежування інформації, що відображається на них

Рис. 1.4. Принципи побудови внутрішнього плану рахунків

Важливим завданням побудови робочого плану рахунків ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” є врахування всіх цілей ведення обліку: формування фінансової звітності, підготовка управлінської інформації, обчислення податків і зборів, ведення статистичного обліку тощо. Крім того, він є базою для автоматизації обліку, тому повинен враховувати потреби й особливості програмного забезпечення підприємства. При розробці робочого плану рахунків ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” використано

“метод дерева”: кожний синтетичний рахунок – це “стовбур”, на якому “гілки” субрахунки, а на них, у свою чергу, виділяються субрахунки більш нижчого рівня. При цьому, чим нижчий рівень субрахунку, тим детальніше обумовлюються характеристики активів або зобов’язань, які повинні на ньому враховуватися. Таким чином, у результаті досягається побудова аналітичного обліку, зникає потреба вести картотеки і підсистеми для забезпечення аналітичних розрізів інформації.

Наступним аспектом облікової політики є встановлення вимог до документального оформлення господарських операцій. Ця вимога викладена у ст. 9 п. 1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, в якому визначено застосування: обов’язкових реквізитів первинних документів; можливості внесення виправлень в первинні облікові документи; інші аспекти оформлення документів [28].

За цією вимогою підприємство зобов’язане особливу увагу приділяти питанням організації первинного обліку. Завданням облікової політики підприємства в частині первинного обліку за оборотними активами є прийняття затверджених форм первинних облікових документів, що використовуються для оформлення господарських операцій, а також розробка реєстрів обліку, які є необхідними при автоматизованих формах ведення обліку. Поняття реєстрів бухгалтерського обліку як засобу систематизації і накопичення інформації, що містяться в первинних облікових документах для подальшого відображення на рахунках бухгалтерського обліку та звітності, висвітлено у ст.4 п. 4 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [28].

Одним з важливих компонентів облікової політики за оборотними активами є затвердження порядку проведення їх інвентаризації. З метою забезпечення контролю за їх збереженням та забезпечення достовірності бухгалтерської інформації проведення інвентаризацій є необхідним. Вважаємо доцільним проводити щоквартально інвентаризацію оборотних активів (запасів), які мають високу вартість і дефіцитність. Необхідно здійснювати інвентаризацію дебіторської заборгованості на дату складання балансу,

створювати резерв сумнівних боргів за товарною дебіторською заборгованістю, виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, що сприятиме зменшенню затрат праці на вибірку даних.

Облікова політика підприємства має певну специфіку щодо запасів. Так, рух вартості запасів в ході їх обороту може як співпадати, так і не співпадати з фізичним рухом запасів, що витрачаються. Переважно першими на виробництво списуються ті запаси, які були першими придбані, тобто були найдовше в обороті. Це пояснюється передусім їх фізичним і моральним старінням, можливістю закінчення терміну придатності, зберігання. На нашу думку, доцільніше використовувати метод ФІФО при вибутті запасів, що дає змогу наблизити вартість запасів до їх поточної вартості на ринку. Цей метод є систематичним і об'єктивним, і перешкоджає маніпулюванню даними.

Складання звітності – завершальний етап облікового процесу. Метою розділу облікової політики, присвяченого порядку складання звітності, є розкриття тих бухгалтерських дій і процедур, які необхідні для підготовки бухгалтерської звітності. Формування звітності регламентується відповідними внутрішніми нормативними документами: положеннями “Порядок і строки складання звітності підприємства”, “Порядок складання податкової звітності”; додатком до наказу про облікову політику; розділом графіка документообігу.

Третє питання правовідносин, що виникають при вивченні облікової політики щодо оборотних активів – визначення відповідальних осіб за її розробку та затвердження. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” несе керівник підприємства П. О. Стефаняк і відповідно затверджує облікову політику підприємства. Головний бухгалтер Р. Ю. Дмитрук відповідає за методологічне забезпечення бухгалтерського обліку підприємства, при цьому слід розуміти під цією методологією й формування його облікової політики.

Розглянемо більш детально Положення (стандарт) бухгалтерського обліку, які розкривають облікові правила та процедури ведення бухгалтерського обліку оборотних активів.



У П(С)БО 1 “Загальні вимоги до складання фінансової звітності” визначається мета, склад та принципи підготовки фінансової звітності в Україні, а також вимоги до визнання і розкриття елементів звітності суб’єктів господарювання всіх форм власності [64]. У цілому, поняття викладені в П(С)БО 1 повторюють положення Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”.

У П(С)БО 2 “Баланс” розкривається зміст категорії “оборотні активи”. Даний термін є комплексним об’єктом бухгалтерського обліку. Основною умовою відображення оборотного активу в балансі є його оцінка, що може бути достовірно визначена й очікується отримання економічних вигод від їх використання. Для оборотних активів вчені пропонують використовувати тривалість періоду в один рік або кругообіг, який являє собою виробничий цикл.

У П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” визначається зміст і форма звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей суб’єктами господарювання незалежно від форм власності. В даному обліковому стандарті розкривається сутність такого оборотного активу як грошових коштів, їх еквівалентів. Звіт надає інформацію про спроможність суб’єкта господарювання створювати грошові кошти в процесах руху грошових потоків, а також впливає на прийняття правильних управлінських рішень. Показник грошових потоків використовується, з одного боку, як індикатор фінансової стійкості, а з другого – як індикатор прибутковості. П(С)БО 4 передбачено застосування непрямого методу складання Звіту про рух грошових коштів, який передбачає трансформацію чистого прибутку в чисту суму отриманих (витрачених) грошових потоків.

Не менш важливим питанням обліку оборотних активів є їх оцінка. При відпуску запасів у виробництво, продажу та іншому вибутті згідно з п. 16 П(С)БО 9 “Запаси” їх оцінка здійснюється за одним з таких методів: ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; середньозваженої

собівартості; собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); нормативних затрат; ціни продажу” [67].

Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання викладеного у Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [28] одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена.

П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” визначено методи оцінки оборотних активів (дебіторської заборгованості) на етапах зарахування її на баланс підприємства, при відображенні у фінансовій звітності на дату балансу і при списанні з балансу як безнадійної [68].

Вважаємо за доцільне запропонувати ще один метод оцінки оборотних активів (дебіторської заборгованості) на основі комплексного підходу, який передбачає коригування первісної вартості дебіторської заборгованості, виходячи з коефіцієнту часу. Запропонований коефіцієнт дозволяє оцінити дебіторську заборгованість суб’єкта господарювання в теперішній момент з врахуванням зростання вартості в часі і зміни загальної купівельної спроможності грошових засобів.

П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств” передбачено метод визначення справедливої вартості придбаних ідентифікованих активів. Необхідно особливу увагу звернути на визначення справедливої вартості оборотних активів. Ця категорія недостатньо досліджена в бухгалтерському обліку. Так, в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку під справедливою вартістю оборотних активів розглядають суму, за якою актив може бути обміняний між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [45]. Базою для її визначення слугує поточна (відновлювальна) вартість або ринкова ціна реалізації, ринкова ціна продажу.

Під поточною (відновлювальною) вартістю мають на увазі суму грошових коштів, їх еквівалентів, яку потрібно було б витратити на придбання такого самого або аналогічного активу на поточний момент. Термін

“відновлювальна собівартість” звичайно застосовують до оборотних активів, які періодично замінюються (запаси).

У П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств” [69] розглядається облікова категорія “справедлива вартість” ідентифікованих активів, під якими розглядається придбані активи, які на дату придбання відповідають критеріям визнання статей балансу встановлених П(С)БО 2 “Баланс”.

Згідно П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств” для визначення справедливої вартості використовуються різноманітні методи. Так, наприклад, – для готової продукції застосовують ціну реалізації за вирахуванням витрат на реалізацію та суми надбавки, виходячи з надбавки для аналогічної готової продукції та товарів; для матеріалів застосовують відновлювальну вартість (сучасну собівартість придбання); для дебіторської заборгованості застосовується теперішня (дисконтована) сума з врахуванням відповідної поточної відсоткової ставки за вирахуванням резерву сумнівних боргів та витрат на отримання дебіторської заборгованості в разі необхідності.

На нашу думку, для однозначного тлумачення облікової категорії “справедлива вартість” з огляду на комплексність поняття “оборотні активи” необхідно застосовувати ринкову вартість оборотних активів на активному ринку, під якою розуміється чиста вартість їх придбання або реалізації на активному ринку з відповідним вирахуванням витрат, пов’язаних з придбанням або реалізацією. Це сприятиме однаковому застосуванню справедливої вартості оборотних активів між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що факти господарського життя, що становлять предмет бухгалтерського обліку, містять в собі дві невіддільні сторони – економічну й юридичну, забезпечення відповідності яких – завдання системи нормативно-правового регулювання. Як бачимо з проведеного аналізу, нормативавно-правове регулювання облікової категорії “оборотні активи” охоплює законодавчі та підзаконні акти, що регулюють правовідносини в галузі бухгалтерського права щодо оборотних активів.

## Висновки до розділу 1

1. Вирішення багатьох економічних проблем підвищує увагу до категорії “оборотні активи” та розкриття їх економічної суті. У результаті проведеного дослідження розкрито поняття “оборотні активи” як окремої обліково-правової категорії. Визначено оборотні активи, як сукупність майнових цінностей, грошових коштів та їх еквівалентів, які обслуговують операційну діяльність підприємства, або призначені для реалізації чи споживання протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Оборотні активи, що сформовані для участі в операційному циклі, представлені в активі балансу, а джерела їх утворення – оборотний капітал фіксуються в пасиві балансу.

2. Дослідивши оборотні активи з врахуванням досвіду економістів у сфері обліку, аналізу і аудиту, зроблено висновок про те, що їх можна згрупувати за такими ознаками: за формами функціонування в операційному циклі; залежно від функціонального призначення у процесі виробництва; за принципом організації; залежно від ступеня ліквідності залежно від ризику вкладених оборотних активів; за характером фінансових джерел; за видами. Така класифікація дає змогу систематизувати оборотні активи з метою забезпечення ефективного й цілеспрямованого їх управління та використання.

3. Необхідність реформування й удосконалення національної системи бухгалтерського обліку оборотних активів в Україні зумовлена недосконалістю діючої системи та її нормативно-правової бази. Проблема полягає в оптимальному співвідношенні правил ведення бухгалтерського обліку і норм оподаткування з урахуванням умов господарської діяльності, що склалися. Визначено, що інтеграція бухгалтерського обліку в цілому та в частині оборотних активів на підприємстві дасть змогу підвищити можливість раціонального використання та економії ресурсів.

## РОЗДІЛ 2

### ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ФОРМУВАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

#### **2. 1. Організація бухгалтерського обліку оборотних активів підприємства**

Відомим і незаперечним фактом є те, що оборотні активи є найважливішою складовою майна кожного підприємства, в тому числі і ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” Державного агентства резерву України. Тому у комплексі заходів по створенню системи бухгалтерського обліку особлива роль відводиться формуванню повної і достовірної інформації про наявність, рух і використання оборотних активів на підприємстві. Крім того, перехід до ринкових відносин, поєднаний зі змінами в економічному секторі, вимагає альтернативних підходів до вирішення питань методики і організації обліку оборотних активів.

Важливою умовою організації обліку оборотних активів є своєчасне і правильне оформлення первинними документами господарських операцій по надходженню і руху оборотних активів.

На основі узагальнення основних моментів застосованого на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” порядку документального оформлення операцій з надходження та вибуття оборотних активів, нами виділені технічні процедури, які охоплюють процес організації бухгалтерського обліку запасів на підприємстві. Розглядаючи перспективи розвитку бухгалтерського обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” відзначимо, що операції з придбання, руху та використання запасів відображаються на рахунках 2-го класу “Запаси”. Особливого значення для комбінату хлібопродуктів, виходячи із специфіки виробництва, набувають рахунки 20 “Виробничі запаси”, 22 “Малоцінні та швидкозношувані предмети”, 26 “Готова продукція” з відповідними субрахунками. Згідно Плану рахунків

облік запасів здійснюється на субрахунках на підставі укрупненої класифікації. Однак, інструктивними документами підприємствам надається право доповнювати субрахунки новими, але із збереженням кодів (номерів) субрахунків, що вказані в Плані рахунків [43].

Для узагальнення у бухгалтерському обліку інформації про наявність і рух виробничих запасів підприємствами призначений рахунок 20 “Виробничі запаси”. За дебетом рахунку 20 “Виробничі запаси” у бухгалтерії комбінату хлібопродуктів” відображають надходження зерна та кукурудзи фуражної тощо, їх дооцінка, а за кредитом – витрачання на виробництво, переробку, відпуск на сторону, уцінка тощо (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Відображення в бухгалтерському обліку процесу передачі запасів у виробництво на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

№ п/п	Зміст господарської операції	Дебет рахунка	Кредит рахунка	Сума, грн.
1.	Передано запаси зі складу для: – виробництва продукції	23	20	34500
2.	– загальновиробничих потреб	91	20	4200
3.	– виправлення браку	24	20	3070
4.	загальногосподарських потреб	92	20	3000

Для обліку й акумулювання інформації про наявність і рух малоцінних та швидкозношуваних предметів бухгалтерія комбінату використовує однойменний рахунок 22. На дебеті рахунку 22 “МШП” відображають за первісною вартістю придбані або виготовлені малоцінні та швидкозношувані предмети, на кредиті рахунку 22 відображають за обліковою вартістю відпуск МШП в експлуатацію із списанням на рахунки витрат, а також списання нестач і втрат від псування МШП.

На рахунку 26 “Готова продукція” комбінат хлібопродуктів обліковує виготовлену продукцію, до якої належить борошно вищого ґатунку, борошно першого ґатунку, борошно другого ґатунку, крупа манна. За дебетом рахунку

26 відображають надходження готової продукції власного виробництва за фактичною виробничою собівартістю у кореспонденції з кредитом рахунків 23 “Виробництво”, 25 “Напівфабрикати”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами” тощо. За кредитом рахунок 26 “Готова продукція” кореспондує з рахунками 20 “Виробничі запаси”, 22 “МШП”, 79 “Фінансові результати”, 84 “Інші операційні витрати”, 90 “Собівартість реалізації”, 92 “Адміністративні витрати”, 93 “Витрати на збут”, 94 “Інші витрати операційної діяльності”

Одним із напрямів забезпечення формування й використання запасів є правильна організація складського і бухгалтерського обліку. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, яке є об’єктом нашого дослідження, відпуск запасів у виробництво оформляється лімітно-забірними картками, вимогами, накладними. Загалом документи на видачу матеріалів зі складу можна поділити на разові, нагромаджувальні і лімітно-нормативні. Слід підкреслити, що в економічній літературі викладаються різні точки зору щодо перспектив використання лімітно-забірних карток. Спірною, на наш погляд, є пропозиція економістів щодо доцільності застосування квартальних, а також річних лімітно-забірних карток з відтворенням в них причин виконаних коригувань ліміту.

Квартальна форма вказаного документу, що передбачає відривні талони на два місяці застосовуються на практиці. Це квартальне лімітування призводить до послаблення контролю за відпуском матеріалів, порушує ув’язку дії квартальних лімітів з переглядом норм. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” при відпуску матеріалів, у межах лімітних обмежень використовують документи, які виписуються на місяць. Використання в практичній діяльності підприємства лімітно-забірних карток, які об’єднують у собі розпорядчий і нагромаджувально-виправдні документи, дало змогу скоротити кількість однострокових первинних документів, якими оформляється відпуск матеріалів. Оскільки лімітно-забірні картки виписуються в двох екземплярах, то на наш погляд, заслуговує на увагу пропозиція економіста Н. М. Ткаченко у частині скорочення витрат праці й часу на їх

опрацювання. Сутність рекомендацій полягає у тому, щоб друкувати форму вказаного документу на папері різних кольорів. Це забезпечить візуальні відмінності тих примірників, які передають дільницям, і які залишаються на складі [82, с.43]. Водночас ми вважаємо, що вираження кінцевого завдання – вдосконалення обліку оборотних активів полягає у підвищенні оперативності і достовірності облікових даних, своєчасному забезпеченні зацікавлених служб і відділів необхідною інформацією. Це вимагає використання сучасних засобів автоматизації облікового процесу. Виходячи з цього, істотне вдосконалення порядку заповнення документів щодо відпуску оборотних активів на виробничі потреби буде досягнуте лише за умови використання накладної на внутрішнє переміщення, створеної за допомогою програми 1 С: Бухгалтерія.

На підставі нормативних документів, підприємства мають можливість використовувати в практичній діяльності три методи сортового обліку запасів: оперативно-бухгалтерський (сальдовий) метод; паралельний метод, що здійснюється на складі і в бухгалтерії; облік запасів, що ведеться матеріально-відповідальними особами.

Чимало економістів у своїх роботах обґрунтовано підкреслюють, що найбільш ефективним із вищенаведених методів є оперативно-бухгалтерський метод обліку наявності і руху запасів, за яким якісно-сортовий облік, що ведеться на складі, доповнюється вартісним обліком, організованим у бухгалтерії [62, с.116]. Однак, останнім часом виникли дискусії відносно перспективи застосування сальдового методу обліку при впровадженні автоматизованих систем обробки облікової інформації.

Вважаємо, що пропозиція деяких економістів щодо неможливості застосування оперативно-бухгалтерського методу обліку запасів в умовах комп'ютеризації облікового процесу – необґрунтована. Необґрунтоване з ряду причин і посилення на те, що вказаний метод орієнтований лише на ведення обліку вручну. По-перше, сальдовий метод обліку запасів застосовується з початку 50-х років і в поєднанні з журнальною формою рахівництва є основним. По-друге, цей метод обліку порівняно з іншими, довів свої переваги



вдалим поєднанням оперативного і бухгалтерського обліку, усунення дублювання більшості облікових даних. По-третє, досвід роботи підприємств, на яких створена система автоматизованих робочих місць на базі персональної комп'ютерної техніки, свідчить, що сальдовий метод обліку активів не втратив своєї значимості.

До основних переваг методу, який розглядається, можна також віднести: системний контроль безпосередньо на складі працівника бухгалтерії за правильним і своєчасним документуванням операцій по руху запасів і веденням складського обліку запасів; надання бухгалтерам права перевірки відповідності фактичних залишків у натуральному виразі даним поточного складського обліку. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” використовується оперативно-бухгалтерський метод обліку запасів. При цьому взаємозв'язок між кількісно-сортовим обліком на складі і синтетичним обліком запасів у бухгалтерії забезпечується шляхом ведення сальдової відомості. Ця відомість відкривається на звітний рік і заповнюється у розрізі матеріально-відповідальних осіб. На рис. 2.1 схематично зображено взаємозв'язок сортового обліку на складі із кількісно-сумовим обліком запасів у бухгалтерії.



Рис. 2.1. Схема обліку запасів на складі і в бухгалтерії ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

І все ж, окрім переваг у методу, який розглядається, є, на наш погляд, і певний недолік: картки складського обліку запасів завідуючі складами ведуть, як правило, вручну, а працівники бухгалтерії згодом перевіряють зроблені ними записи, і здійснюють підрахунок підсумків. Це пов'язано зі значними витратами праці і часу в процесі остаточного опрацювання первинної документації. То ж ми вважаємо, що в практику доцільно впроваджувати більш прогресивні, не такі трудомісткі методи обробки і формування облікових карток.

В умовах ручної обробки даних при журнальній формі обліку в бухгалтерії сумовий облік руху запасів ведеться в відомості 3.3. Дана відомість складається із трьох розділів і двох довідок. Вивчення стану облікової роботи на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” засвідчило, що використовується уніфікована форма відомості 3.3. Структура реєстру, що застосовується, дає змогу відображати надходження і рух запасів у групуваннях і забезпечувати контроль за збереженістю оборотних активів, зокрема запасів, за місцями їх зберігання при зниженні трудомісткості розрахункових операцій.

Наступною складовою оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” є дебіторська заборгованість. П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” зобов'язує вітчизняні підприємства відображати інформацію про дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку окремо за видами: довгострокова дебіторська заборгованість; поточна дебіторська заборгованість [68].

Аналіз фінансової звітності комбінату хлібопродуктів показав факт відсутності довгострокової дебіторської заборгованості, тому перейдемо до огляду відображення на рахунках бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості, що входить до складу оборотних активів

Для обліку поточної дебіторської заборгованості бухгалтерія комбінату хлібопродуктів використовує рахунки 3 класу – 36 “Розрахунки з покупцями і

замовниками”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами”, 38 “Резерв сумнівних боргів”.

Облік розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги підприємство веде на рахунку 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”. За кредитом рахунку бухгалтерія комбінату хлібопродуктів відображає продажну вартість реалізованої продукції (крупни манної, борошна вищого, першого та другого гатунків), за кредитом – суму грошових платежів, які надійшли на поточний рахунок у ПАТ КБ “Хрещатик”, касу підприємства та інші види розрахунків. Відмітимо, що залишок на рахунку 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

Підприємство самостійно вибирає певну систему реєстрів обліку, порядок і спосіб реєстрації і узагальнення інформації з дотриманням єдиних принципів бухгалтерського обліку, враховуючи особливості своєї діяльності і технології обробки облікових даних – форму бухгалтерського обліку. На рис. 2.2. проілюстровано схему руху реєстрів бухгалтерського обліку по дебіторській заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

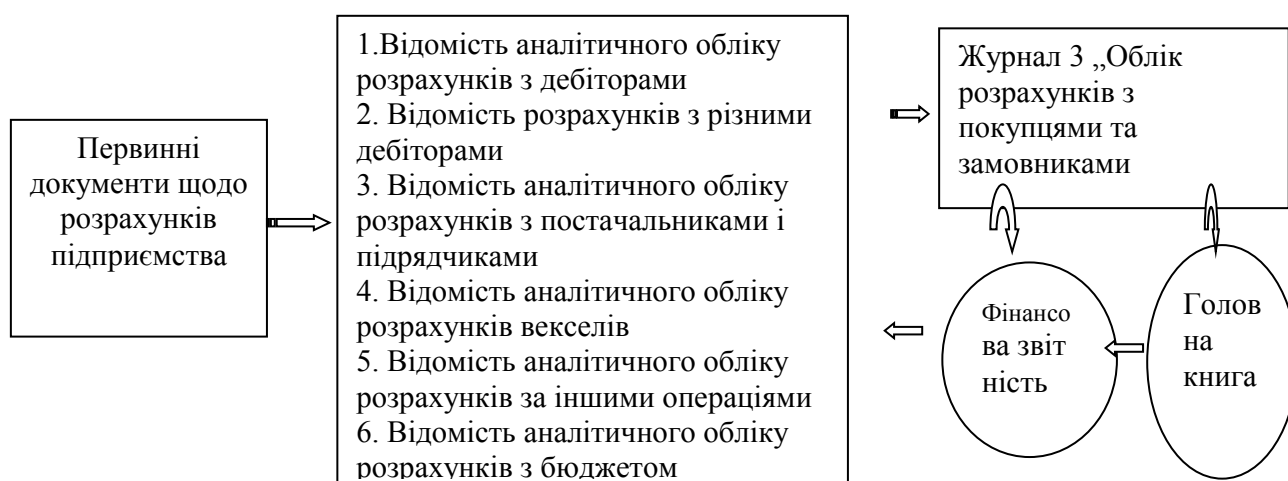


Рис. 2.2. Схема руху реєстрів бухгалтерського обліку по дебіторській заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

У П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” міститься дві умови віднесення оборотних активів (дебіторської заборгованості) до безнадійної:

- існування впевненості у неповерненні заборгованості боржником;
- закінчення терміну позовної давності.

Перша умова, на нашу думку, виконується, коли адміністрація підприємства визнала певну дебіторську заборгованість безнадійною, але причини цього мають бути обґрунтованими. Обґрунтуванням можуть служити відповідні довідки і підтвердження від органів влади, рішення господарського суду. Дебіторська заборгованість визнається безнадійною, якщо дебітор ніколи не погасить свій борг або якщо його неможливо розшукати. Безнадійна дебіторська заборгованість є складовою звичайного бізнесу, і як всі витрати по веденню господарської діяльності, списуються у витратну частину Звіту про фінансові результати [74, с.233].

Одним із ключових моментів бухгалтерського обліку є резерв сумнівних боргів, що має створюватись для обліку поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Підставою для створення резерву сумнівних боргів є результати проведеної інвентаризації дебіторської заборгованості підприємства. Порядок проведення таких планових інвентаризацій, зокрема, періодичність їх проведення, також повинен бути визначений обліковою політикою підприємства. Існують наступні випадки, коли підприємства можуть створити резерв сумнівних боргів, а саме, якщо:

- у бухгалтерському обліку буде визначена і відображена вартість неоплачених товарів;
- підприємство звернулось до суду про стягнення заборгованості;
- якщо створена комісія за участю керівників юридичної, бухгалтерської, збутової служб, дала обґрунтований висновок про доцільність створення такого резерву, і результати висновку затверджені керівником підприємства.

При виявленні в складі оборотних активів (дебіторської заборгованості) окремих сумнівних боргів суб'єкт господарювання на підставі акту

інвентаризації розрахунків за типовою формою № інв-17, створює на рахунку 38 за кожним видом заборгованості резерв сумнівних боргів.

Дослідження фінансово-господарської діяльності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” показало факт наявності судових справ щодо стягнення боргу з приватного сільськогосподарського підприємства “Нива придністров’я” Заліщицького району на суму 6497 грн., приватного агропромислового підприємства “Криволука” на суму 9399 грн., приватного агропромислового підприємства “Подільське” Борщівського району на суму 47000 грн.

Недоліком облікової практики щодо обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві, на нашу думку, є відсутність створення резерву сумнівних боргів. Тому рекомендуємо створити рішення про створення резерву сумнівних боргів комісією підприємства за участю керівників юридичної, бухгалтерської, збутової служб та керівника комбінату хлібопродуктів. Розраховувати резерв сумнівних боргів доцільно перед складанням звітності, а використовуватися він буде протягом звітного року при потребі або перед складанням звітності. Списання боргу на збиток внаслідок неплатоспроможності боржника не є анулюванням заборгованості. Ця заборгованість повинна відображатися на позабалансових рахунках з метою нагляду за можливістю стягнення у випадку зміни майнового стану боржника. Термін, на який заборгованість повинна обліковуватись на позабалансовому рахунку, повинен бути не менше трьох років. Для списання безнадійної заборгованості, за якою закінчився строк позовної давності, доцільно складати рішення керівника підприємства.

Розглянемо основні аспекти обліку одного з елементів оборотних активів, а саме грошових активів. Залежно від форми грошей, в якій відбувається грошовий оборот, автори поділяють його на готівковий чи безготівковий [21, с.45]. Механізм руху грошей не залежить від змісту економічної операції, яка стоїть за платежем. З точки зору руху грошей значення має форма, в якій здійснюється платіж, і чи відбувається в процесі платежу зміна цієї форми.

Тому можна виділити наступні форми розрахунків: готівкову, безготівкову, і зміна форм (внесення коштів на рахунок в банку, зняття коштів з рахунку). Остання є не окремою частиною грошового обороту, проте вона опосередковує і органічно пов'язує готівковий і безготівковий обороти. Для платежів у безготівковій формі чітко визначені платники і одержувачі коштів, у готівковій формі є або тільки платники, або тільки одержувачі.

Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій рух та залишки грошових коштів підприємства узагальнюються на рахунках третього класу “Кошти, розрахунки та інші активи”. На рахунку 30 “Каса” ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” обліковує надходження, витрачання та залишки готівкових коштів у процесі здійснення господарської діяльності. Для обліку безготівкових розрахунків комбінат хлібопродуктів використовує рахунок 31 “Рахунки в банках”. Облік грошових документів та коштів у дорозі здійснюється на рахунку 33 “Інші кошти”. ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” має відкриті рахунки у національній та іноземній валюті у ПАТ КБ “Хрещатик”.

Необхідно відзначити, що з переходом української облікової системи на національні стандарти значно підвищилася самостійність підприємств щодо вибору окремих елементів методики відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій, у тому числі безготівкових розрахунків.

Бухгалтерія комбінату хлібопродуктів облік касових операцій за кредитом рахунка 30 “Каса” веде у журналі №1, а за дебетом – у відомості №1.1. Записи у журналі №1 та відомості №1.1. бухгалтер підприємства здійснює на підставі первинних та зведених облікових документів у розрізі кореспондуючих рахунків. У кінці місяця дані журналу №1 і відомості №1.1 бухгалтер підраховує та звіряє сальдо на початок і кінець місяця із залишком у касовій книзі.

Отже, розглянута організація обліку оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” створює належні умови для своєчасного та повного відображення у обліку операцій, пов'язаних з надходженням, зберіганням, оцінці та використанням оборотних активів.

## **2.2. Методика оцінки оборотних активів згідно національних стандартів**

За ринкових умов господарювання вагоме місце в організації облікового і контрольного процесу посідає оцінка оборотних активів, наявних на підприємстві, оскільки від використаної методики оцінки залежать якість і достовірність звітних показників, що характеризують майновий і фінансовий стан суб'єкта економіки.

Оборотні активи відображаються в бухгалтерському обліку в грошовому виразі з використанням таких методів оцінки: історичної собівартості, поточної собівартості, вартості продажу (реалізації), теперішньої вартості [75, с.13].

Оцінка за історичною собівартістю означає, що активи відображаються за сумою сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів або за справедливою вартістю компенсації, виданої на момент придбання.

Історична собівартість придбання активів містить ціну їх придбання та всі витрати, необхідні для приведення їх у місце та стан використання за призначенням (транспортні витрати, витрати на встановлення, мито тощо). Історичною собівартістю активів, створених підприємством, є їхня виробнича собівартість.

При оцінці за поточною собівартістю активи відображаються за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б сплачена в разі їх придбання на поточний момент [181].

Термін “відновлювальна собівартість” звичайно застосовують до активів, які періодично замінюються, тобто до запасів підприємства.

За продажною вартістю (вартістю реалізації) актив відображається за сумою грошових коштів (або їх еквівалентів), яку можна було б отримати на поточний момент шляхом продажу активу за звичайних умов.

При оцінці за теперішньою вартістю активи відображаються за теперішньою дисконтовою вартістю майбутніх чистих надходжень грошових коштів.

Аналіз публікацій економічного характеру дає підстави стверджувати, що у спеціалістів у галузі бухгалтерського обліку спостерігається розбіжність поглядів відносно способів і методів оцінки. На наш погляд, оцінка – це реальне уявлення про обсяги господарських засобів, джерела їх утворення і результати господарських процесів у грошовому виразі. Загальноприйнятими оцінками є собівартість і ціна. При цьому собівартість представляє собою величину всіх здійснених витрат на виробництво продукції, виражену у грошовій формі.

У процесі господарської діяльності суб'єкти господарювання мають можливість використовувати фактичні, планові, договірні та інші ціни. Загалом всі види цін підлягають класифікації в певному порядку. В зв'язку з цим заведено розрізняти тверді, лімітні і вільні ціни. У даному випадку тверді ціни розраховуються, затверджуються і змінюються центральним органом; лімітні – встановлюються на підставі укладеного договору між постачальником і покупцем; вільні ціни встановлюються за угодою сторін на конкретну операцію, пов'язану з реалізацією і придбанням активів.

На практиці доведено, що у прямій залежності від того, наскільки об'єктивно ціни відтворюють вартісні характеристики товару, знаходиться собівартість продукції, що виробляється, й величина кінцевого фінансового результату діяльності підприємства.

Оборотні активи, а саме запаси можуть надходити на підприємство з різних джерел, серед яких: придбання за плату; виготовлення власними силами підприємства; внесення до статутного капіталу підприємства; безоплатне одержання; придбання в результаті обміну на подібні активи; придбання в результаті обміну (часткового обміну) на неподібні активи [84, с.6].

П(С)БО 9 “Запаси” передбачено, що придбані або вироблені запаси зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю. При цьому, первісна вартість активів, що придбані за плату, є їх собівартістю [67].

Проведемо порівняльний аналіз структури витрат на придбання (первісна вартість) запасів згідно П(С)БО 9 і МСФЗ 2 та проілюструємо у табл. 2.2.



## Структура витрат на придбання запасів

За П(С)БО 9 “Запаси”	За МСФЗ 2 “Запаси”
Сума, яка підлягає до сплати постачальнику: Витрати на інформаційні, посередницькі та інші подібні послуги у зв'язку з пошуком та придбанням запасів	Ціна придбання
Сума ввізного мита	Імпортне мито
Суми непрямих податків, пов'язаних з придбанням запасів, які не відшкодовують підприємству	Інші податки, які не відшкодовуються компанії податковими органами
Витрати на заготівлю, завантажувально-розвантажувальні роботи, транспортування запасів, включаючи витрати на страхування і ризику при транспортуванні запасів	Транспортно – експедиторські витрати до місця їх використання
Інші витрати, які пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях: прямі матеріальні витрати на оплату праці	Інші витрати, які безпосередньо відносять на придбання запасів
Інші витрати, які безпосередньо відносять на придбання запасів	-

Як бачимо, відмінності між П(С)БО і МСФЗ незначні, хоча у П(С)БО 9 “Запаси” склад витрат більш деталізований. Однак, у МСФЗ 2 “Запаси” уточнюється, що торгові скидки, повернення платежів та інші аналогічні статті вираховуються при визначенні витрат на закупівлю, що не зроблено в П(С)БО 9 “Запаси”.

При формуванні первісної вартості запасів треба пам'ятати, що у відповідності з п.14 П(С)БО 9 “Запаси”, до їх вартості не включаються, а відносяться до витрат періоду, в якому вони були здійснені або виявлені: понаднормативні втрати і недостачі запасів; проценти за використання кредиту; витрати на збут; загальногосподарські та подібні витрати, які безпосередньо не пов'язані з придбанням і постачанням запасів і доведення їх до стану, придатного для використання в запланованих цілях, вираховуються при визначенні витрат на закупівлю.

Під час визнання первісної вартості оборотних активів (а саме запасів) також виникають лінгвістичні та сутнісні неузгодженості, які значно впливають

на методологію операцій з запасами. До однієї з таких проблем відноситься використання терміну “відновлювальна вартість”, яка згідно з П(С)БО 9 трактується як поточна собівартість придбання аналогічних оборотних активів [67]. Іноді поточна собівартість у господарській діяльності та економічній літературі ототожнюється із терміном “ринкова вартість”. У вітчизняному правовому полі термін “ринкова вартість” не визначений. Спираючись на Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [28], відповідно до П(С)БО 9, термін “ринкова вартість” можна визначити, як суму коштів, що отримуються або сплачуються за придбання оборотних активів (запасів) на активному ринку. Під активним ринком розуміється ринок, якому притаманні наступні умови: предмети, що продаються та купуються на такому ринку є однорідними, у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців та покупців, інформація про ринкові ціни є загальнодоступною. Порівнюючи термін “ринкова” і “відновлювальна вартість”, встановлено, що відмінність полягає у наявності або відсутності активного ринку. Вказана різниця має зміст в тому економічному середовищі, де отримала широкий розвиток біржова торгівля.

На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, для поточної оцінки руху оборотних активів протягом певного періоду переважно використовуються договірні ціни. Особливості обліку оборотних активів (запасів) по надходженню, внутрішньому переміщенню, відпуску у виробництво – оцінювання по заздалегідь розробленим на підприємстві і зафіксованим у номенклатурі-ціннику твердих облікових цінах.

Згідно П(С)БО 9 “Запаси” при відпуску оборотних активів у виробництво та іншому вибутті оцінка їх повинна здійснюватися за одним з таких методів: ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; середньозваженої собівартості; собівартості перших за часом надходжень активів (ФІФО); нормативних затрат; ціни продажу [67]. У наказі про облікову політику ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” зазначено, що підприємство при вибутті запасів використовує метод середньозваженої собівартості.

Впровадження в національну практику обліку основних елементів облікової політики, які застосовуються при оцінці активів у країнах з розвинутою ринковою інфраструктурою, сприятиме підвищенню ефективності виробництва окремо взятих підприємств, і зміцненню економіки України загалом. Грунтуючись на цій позиції, здійснимо дослідження порядку виконання вказаних методів оцінки із визначенням їх переваг та недоліків.

Як відомо, в процесі облікових робіт щоразу виникають труднощі при визначенні ціни запасів, що відпускаються у виробництво. Це пояснюється такою обставиною: протягом звітного періоду ціни на значну частку активів змінюється. Одна і та ж кількість однакових матеріалів може бути придбана за різними цінами. Часто при придбанні або реалізації одного і того виду активів неможливо визначити, яка частка конкретних оборотних активів уже реальна, а яка перебуває на складі. Для вирішення вказаної проблеми в обліковій практиці пропонується розмежовувати поняття “рух активів” і “рух вартості”. Перший термін означає справді фізичне переміщення активів у процесі діяльності підприємства. Поняття “рух вартості” характеризує взаємозв’язок витрат із очікуваним їх потоком.

У відповідності з національними стандартами бухгалтерського обліку може застосовуватися кілька видів інформації про рух вартості. Використання передбаченої інформації дозволить правильніше і точніше розраховувати величину прибутку у процесі діяльності підприємства. Так, на думку американських вчених Б.Нідлза, Х.Андерсона і Д.Колдуела, оцінка оборотних активів – одна з найцікавіших і широко обговорюваних проблем бухгалтерського обліку [49, с.165]. Помилка в оцінці активів на кінець поточного року може мати небажаний вплив на величину чистого прибутку, як у поточному, так і в наступних роках. У США федеральний прибутковий податок сплачують із прибутку фірми. Оцінка запасів, на думку вищезазначених авторів, безпосередньо впливає на розмір податку на прибуток, тому федеральна влада особливу увагу приділяє регулюванню застосування підприємствами різних методів оцінки оборотних активів для фінансової

звітності. Основні з них, як стверджують такі американські вчені, зокрема Ч. Т. Хонгрэн і Д. Ж. Фостер, ґрунтуються на собівартості або ринковій ціні. Обидва підходи можна застосовувати для визначення прибутку і суми прибуткового податку.

Упродовж місяця, року, ціни на запаси змінюються, одну і ту ж кількість однакових запасів можна придбати за різними цінами. Придбаваючи або реалізовуючи один і той же вид активів, часто неможливо виявити, яка частина конкретних матеріалів уже витрачена, а яка ще наявна на складі. Тому потрібно визначити, в якому порядку їх витрачали, оскільки передбачений порядок витрачання матеріалів може не збігатися з фактичним.

Згідно П(С)БО 9 "Запаси" на практиці передбачено застосування методів оцінки оборотних активів, заснованих на різних прогнозах щодо руху вартості. На наш погляд, найближчий практичний інтерес представляють собою методи ФІФО, середньозваженої собівартості, та ідентифікованої собівартості конкретної партії активів.

Детального вивчення потребує метод середньозваженої собівартості, який використовується на ДП "Чортківський комбінат хлібопродуктів". У процесі використання цього методу необхідно враховувати той факт, що оцінка проводиться за кожною одиницею запасів діленням сумарної вартості залишку таких активів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному періоді запасів на сумарну їх кількість.

Сутність методу ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасу полягає у тому, що оцінюються активи, які відпускаються, та послуги, що використовуються для спеціальних замовлень і проектів, а також запаси, які не замінюють одне одного за ідентифікованою собівартістю.

Загалом методи оцінки запасів різноманітні, однак є загальне правило, котрим доцільно користуватися при виборі того чи іншого методу оцінки. Необхідно, зокрема, враховувати, що ефективність використання конкретного методу оцінки запасів залежить від сформованих на підприємстві договірних зв'язків з постачальниками, своєчасності і ритмічності забезпечення

виробництва необхідними матеріалами та інших факторів, які впливають на показники діяльності суб'єкта господарювання.

Метод суцільної ідентифікації дуже зручний для використання, але не дістав широкого застосування з двох причин: неможливо простежити придбання і використання однієї і тої ж партії матеріалів для виробництва продукції; при витрачанні єдиного виду матеріальних цінностей для виробництва продукції визначити конкретно, яку партію вже використали, можна лише умовно.

Вартість матеріальних запасів на кінець періоду, визначена за методом середньозваженої вартості, враховує ціни, за якими придбані матеріали протягом місяця, і за допомогою цього вирівнює їх збільшення і зменшення. Недолік методу, на нашу думку, є те, що при визначенні прибутку і прогнозуванні діяльності підприємства необхідно все-таки використати ціни за останній період.

Ефективність використання методу ФІФО у тому, що запаси на кінець періоду оцінюють за цінами останніх закупівель, а в собівартість реалізованої продукції включають матеріали за цінами перших закупівель. У період постійного зростання цін метод ФІФО дає вищий рівень чистого прибутку. Причина в тому, що підприємство збільшує ціни реалізації продукції при зростанні поточних цін на матеріали, не враховуючи, що матеріали могли бути придбані до моменту зростання цін. Відповідно у період зниження цін простежується зворотній процес. Тому головний недолік методу ФІФО, на нашу думку, полягає в тому, що він збільшує вплив циклу економічного розвитку на показник доходу. Важливим фактором при цьому є те, що при оцінці запасів інформація про рух вартості і відповідне визначення прибутку є значно впливовішою, ніж визначення фізичного руху запасів і оцінки Балансу.

На основі проведеного дослідження методів оцінки запасів, ми дійшли висновку, що метод суцільної ідентифікації базується на фактичних затратах, а два інших методи – на передбаченнях інфляції про рух вартості запасів.

Для того, щоб чіткіше показати вплив оцінки наведених вище методів на прибуток ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, проаналізуємо зазначене у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

## Види оцінки оборотних активів (запасів) при відпуску у виробництво

Назва показника	Метод суцільної ідентифікації	Метод середньозваженої собівартості	Метод ФІФО
Товарна продукція, тис. грн	8000	8000	8000
Собівартість, тис.грн.	6456,5	6534,55	6471,5
У т.ч. матеріальні витрати	3456,5	3534,55	3471,5
Прибуток	1543,5	1465,45	1528,5

Як бачимо з даних табл. 2.3, при використанні методу ФІФО підприємство матиме найнижчу собівартість випущеної продукції внаслідок низьких цін на матеріали, придбаних на початок місяця, і як результат – найбільший прибуток. У період зниження цін спостерігаються зворотні процеси.

У бухгалтерському обліку найбільше поширення отримала оцінка на базі історичної собівартості – історичної (первісної) оцінки. Оцінка такого оборотного активу, як дебіторська заборгованість на основі історичної собівартості передбачає підрахунок вартості боргу, виходячи із затрат на його виробництво і придбання. Відмінною особливістю первісної оцінки оборотних активів (дебіторської заборгованості) в обліку є її перманентність – відмова від можливого вимірювання у часі, збереження незмінної величини, не сприйняття коливання цін і купівельної спроможності грошового вимірника.

У міжнародних джерелах зустрічається два методи визначення первісної вартості поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги, які можна визначити як номінальний, спонтанний методи первісної оцінки [15, с.154]. Згідно вимог П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” первісна вартість аналізованого виду заборгованості дорівнює сумі доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг за вирахуванням резерву сумнівних боргів. При використанні номінального методу оцінки первісної вартості такої заборгованості відповідає справедливій вартості компенсації, яка була

отримана або належить отриманню. П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств” трактує справедливу вартість, як суму, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість за операцією між поінформованими, зацікавленими і незалежними сторонами [69]. Разом з тим, сума отриманого боргу не завжди співпадає з номінальною справедливою вартістю. Розходження виникають при використанні спонтанного методу первісної оцінки, застосування якого передбачено маркетинговою і фінансовою політикою управління підприємством, направленою на зниження величини боргів і збільшення об’ємів продаж. Сутність спонтанного методу полягає в коригуванні номінальної величини доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг за наступними причинами: надання знижок при реалізації продукції, товарів, робіт, послуг до дати реалізації; надання знижок при реалізації продукції, товарів, робіт, послуг після дати реалізації; повернення продукції і товарів від покупців.

Світова економічна теорія і практика оперує декількома способами розрахунку спонтанної первісної вартості дебіторської заборгованості в залежності від виду знижок.

У США первісне оцінювання здійснюється з врахуванням знижки від продажу за дострокову оплату рахунків. Дана знижка надається покупцю за умови передчасної оплати, в протилежному випадку покупець – зобов’язаний оплатити повну суму без знижки [90, с.23].

У Німеччині практикують декілька способів спонтанного первісного оцінювання оборотних активів, а саме дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, які базуються на рабатах, бонусах. Сконт-цінова знижка, надається при купівлі товару за дострокову оплату рахунка в межах договірному строку [90, с.24].

На наш погляд, застосування спонтанного методу оцінки дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги більш оптимально порівняно з номінальним методом, оскільки сприяє покращенню фінансового стану господарюючих суб’єктів, прискоренню грошових потоків підприємства.

Загалом, вираження дебіторської заборгованості за первісною оцінкою є більш документально обґрунтованим, дає змогу отримати правдиву інформацію, достовірно характеризує господарські операції, відповідає принципу подвійного запису і слугує міцною базою для бухгалтерського обліку.

Стосовно питання методів обліку такого оборотного активу як грошові кошти, необхідно зазначити, що у бухгалтерському обліку заборгованість, відображена в монетарних статтях балансу перераховується за курсом НБУ на дату складання балансу та при її погашенні; заборгованість, відображена в монетарних статтях балансу не підлягає впливу валютних курсів. Курсові різниці за монетарними статтями балансу відображаються в бухгалтерському обліку підприємства у складі витрат або доходів звітного періоду.

На нашу думку, заслуговують на увагу рекомендації І. А. Сікори, яка пропонує застосувати для розрахунку собівартості (балансової вартості) валюти, яка реалізується, одного з наступних методів оцінки списання запасів:

– Метод ФІФО. При застосуванні зазначеного методу, собівартість (балансова вартість) реалізованої валюти формуватиметься за офіційним курсом НБУ, що діяв на дату перших за часом надходжень валютних коштів.

– Метод середньозваженої собівартості. Собівартість (балансова вартість) реалізованої валюти буде формуватися на підставі здійснення розрахунку середньозваженої собівартості одиниці валюти за визначений період. Визначена собівартість реалізованої валюти в бухгалтерському обліку знайде відображення за дебетом рахунка 94 „Інші витрати операційної діяльності”, а також у складі витрат підприємства звітного періоду [75, с.17].

Отже, на основі проведеного дослідження, зроблено критичний огляд методів оцінки запасів при відпуску у виробництво (суцільної ідентифікації, середньозваженої собівартості, ФІФО). Оскільки комбінатом хлібопродуктів використовується метод середньозваженої собівартості, проведено розрахунок впливу оцінки зазначених методів на прибуток підприємства. Систематизовано методи оцінки дебіторської заборгованості на основі історичної первісної оцінки, вартості реалізації, поточної вартості.



### **2.3. Удосконалення бухгалтерського обліку оборотних активів підприємства**

Відповідно до економічного словника, “гармонізація” – це взаємне узгодження, приведення до системи, уніфікація, координація, упорядкування, забезпечення взаємної відповідальності економічних процесів, відносин, товарів, податків тощо [12, с. 130]. Гармонізувати означає бути у відповідності з ким або чим-небудь [50, с.574]. В основі цього слова лежить поняття гармонії – узгодженість, стрункість в поєднанні будь-чого [52, с.123]. Отже, термін “гармонізація” означає не стільки сам процес, скільки характеристику, представляє собою бажаний результат – гармонію міжнародної інтеграції.

Неможливо прийти до чогось єдиного, цільного без певної порівнюваності, упорядкованості, забезпечення взаємної відповідальності в побудові національних облікових систем. Гармонізація в бухгалтерському обліку досягається шляхом встановлення і розробки певної системи правил, дотримання яких надає характеру порівнюваності. Однак, вона можлива лише тоді, коли певний її рівень досягається всередині країни, тобто саме на цьому етапі ми повинні говорити про уніфікацію окремих аспектів обліку.

Розглянемо деякі проблемні аспекти бухгалтерського обліку щодо оборотних активів.

Ключовим моментом, що впливає на організацію обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, є форма бухгалтерського обліку – сукупність реєстрів бухгалтерського обліку, порядку й способів узагальнення і реєстрації інформації про господарські операції із оборотними активами.

Із введенням у дію П(С)БО вітчизняні підприємства отримали можливість самостійного вибору форми бухгалтерського обліку, в тому числі автоматизованої. У зарубіжній практиці, як правило встановлена форма бухгалтерського обліку, в окремих випадках використовуються рекомендовані форми обліку, з урахуванням власних господарських потреб, підприємство обирає або розробляє індивідуальну форму обліку.

Історичного розвитку набули декілька форм бухгалтерського обліку, серед них журнальна (найбільш розповсюджена на вітчизняних підприємствах), меморіальна, журнал-головна та спрощена форма обліку. Кожна з форм має певні позитивні сторони та недоліки. Порівняльну характеристику форм бухгалтерського обліку, що історично сформувалися, наведено в табл. 2.4

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика історично сформованих форм бухгалтерського обліку із оборотних активів

Форма обліку Критерій	Журнальна	Журнал - Головна	Меморіальна
Наочність	В окремих аспектах недостатня	Достатня	Достатня
Простота будови та виконання	Складна будова реєстрів обліку та непристосованість до комп'ютерної обробки даних	Має невеликі складності через використання значної кількості додатків	Складна через багатократність записів
Зв'язок синтетичного обліку з аналітичним	Достатній	Достатній	Для складання балансу ускладнений
Контроль записів	Оптимальний	Достатній	Достатній
Обмеженість в кількості рахунків	Необмежена	Обмежена	Необмежена
Розподіл праці	Можливий в необхідних обсягах	Обмежений	Можливий в необхідних обсягах

Залежно від обраної форми обліку здійснюється розподіл обов'язків між виконавцями обліку операцій з оборотними активами та відповідальності за їх виконання. Також обрана форма обліку має значний вплив на побудову аналітичного обліку операцій з оборотними активами, ступінь його деталізації. У даний час вітчизняним обліковцям чинними нормативно-правовими документами [43] запропонована оновлена журнальна форма. Однак, необхідно відзначити таку незручність журнальної форми обліку, як складність отримання інформації про записи відображені за дебетом окремого рахунка без використання відповідних дебетових відомостей. Здійснивши аналіз рекомендованої для обліку операцій із змінами Відомості 5.1 необхідно виділити наступні моменти, що потребують особливої уваги, а саме: інформація щодо джерела надходження оборотних активів (запасів) відсутня, але вони

можуть бути опосередковані рухом грошових коштів (придбані безпосередньо у постачальників) та без руху грошових коштів (за бартерними угодами, як внесок до статутного капіталу тощо). Окрім того, інформацію про рух грошових коштів під час придбання оборотних активів, отримати безпосередньо з інших облікових реєстрів дуже складно (аналогічна проблема існує відносно інформації про операції із їх вибуття).

Таким чином, використовуючи тільки рекомендовані облікові реєстри (без додаткової інформації), заповнити Звіт про рух грошових коштів буде досить складно.

Рекомендована форма Відомості 5 передбачає ведення обліку всіх видів запасів протягом звітного періоду за цінами придбання, з однаковим обліком транспортно-заготівельних витрат на окремому субрахунку. Зазначений порядок не завжди відображає економічну сутність операцій, наприклад, якщо доставка оборотних активів на підприємство здійснюється продавцем із одночасним виставленням рахунка на оплату вартості доставки. Знову виникає необхідність коригування форми Відомості 5 з метою урахування всіх складових господарської діяльності [76, с.37].

Якщо підприємство здійснюватиме бухгалтерський облік без використання комп'ютерної техніки, то будь-який реєстр для ручної обробки буде громіздким, незручним у формуванні та використанні з властивою йому великою ймовірністю помилки. Прогресивні продукти щодо ведення обліку операцій із оборотними активами запропоновані вітчизняному споживачеві, як правило, не мають зазначених недоліків та дають змогу отримати інформацію щодо наявності матеріальних цінностей і їх реалізації у будь-якому виразі: кількісному, вартісному, за матеріально-відповідальними особами.

Наступним організаційним аспектом обліку оборотних активів (МШП) є списання їх з балансу підприємства при передачі в експлуатацію, з одночасною організацією їх оперативного обліку. Оперативний облік переданих в експлуатацію оборотних активів (МШП) доцільно вести з фіксацією прізвища особи, яка їх отримала, дати видачі, кількість виданих МШП та їх облікової

вартості (рекомендовану форму розроблено за допомогою програми „1С: Бухгалтерія”).

Одночасно, у процесі впровадження принципів бухгалтерського обліку в вітчизняну практику, мають місце окремі проблеми, пов'язані із задекларованим значним ступенем свободи судження, наданої суб'єктам господарювання в організації та методиці ведення обліку, яка не може бути реалізованою повною мірою через негнучкість фіскальної податкової політики. Прикладом впливу вимог податкового законодавства на організацію і методику обліку оборотних активів (а саме запасів) може слугувати визнання запасів активами.

Згідно вимог П(С)БО, оборотні активи (запаси) можуть бути списані з балансу підприємства на видатки за умови, якщо від їх використання не очікується отримання економічних вигод. Однак, у податковому обліку вартість списаних оборотних активів буде збільшувати витрати звітного періоду, що суперечить економічній сутності операції зі списання запасів. Таким чином, суттєва відокремленість механізму визнання результатів діяльності у фінансовому обліку від механізму оподаткування не завжди має економічну обґрунтованість.

До напрямів удосконалення обліку та відображення звітності оборотних активів виробничих підприємств відноситься уніфікація вимог фінансового та податкового обліку, оскільки окремі вимоги податкового законодавства спотворюють економічний зміст деяких господарських операцій. До таких операцій можна віднести безоплатне отримання, передачу оборотних активів.

Перейдемо до розгляду удосконалення бухгалтерського обліку щодо наступного елементу оборотних активів, а саме дебіторської заборгованості, можливості її рефінансування. Рефінансування – це система заходів, що забезпечують прискорення переведення оборотних активів (дебіторської заборгованості) в інші форми оборотних активів (грошові активи, цінні папери тощо). Однією з основних форм рефінансування дебіторської заборгованості є факторинг.

Факторинг має незначний термін застосування, проте дуже відомий на Заході, тому що підприємство відразу отримує гроші під час продажу дебіторських рахунків, хоча ця операція є досить дорогою для підприємства. На Україні факторинг поки що не одержав належного поширення за наступними причинами, по-перше через відсутність до недавнього часу необхідної законодавчої бази, розробленої методики.

Проаналізувавши розвиток факторингу, його виникнення і становлення, ми встановили що факторинг – це:

- дебіторська заборгованість, яка продається компанії, за певну плату, підприємство передає право на одержання коштів за дебіторською заборгованістю;

- один із видів позик. Основою сучасного факторингу в західних країнах – надання комерційного кредиту у вигляді відстрочення платежу за поставлені товари, іноді у формі відкритого рахунку. Покупець погашає заборгованість у строки обумовлені сторонами в договорі. Ризик по несплаті або несвоєчасній оплаті бере на себе факторингова компанія, оплачує суму переуступлених їй платіжних вимог;

- механізм фінансування, що передбачає надання комплексу фінансових послуг.

Застосування факторингових операцій сприяє зменшенню втрат, а саме: уникнення втрат за безнадійними боргами; економії коштів для утримання агентів по кредитуванню; уникнення фінансових ризиків; скорочення часу для обліку розрахункових операцій; підвищення ефективності роботи спеціалізованого персоналу.

Факторинг здійснюється за оборотними активами (дебіторською заборгованістю за товарними операціями), синтетичний облік яких ведеться на рахунку 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками” та 371 “Розрахунки за виданими авансами”. За іншими видами заборгованостей, на нашу думку, застосування факторингу є недоцільним. Дебіторська заборгованість покупців є одним з елементів оборотних активів підприємства, її продаж є операційною

діяльністю, тому пропонуємо вести на рахунках 949 “Інші витрати операційної діяльності” – списання балансової величини дебіторської заборгованості та понесених у зв’язку з цим витрат, 719 “Інші доходи від операційної діяльності” – виручка, одержана від реалізації боргів.

Комісійна винагорода, що виплачується фінансовому посереднику, виплачується за обслуговування та за надані в кредит кошти. Перший елемент присутній в усіх угодах, другий – тільки при факторингу з регресом [86, с16]. Плата за обслуговування є винагородою за страхування підприємства від сумнівних боргів. Плата за отримані в кредит кошти є винагородою за користування факторинговим кредитом в період між продажем дебіторської заборгованості з регресом фінансовому посереднику і стягнення її з покупця. Процентна ставка плати відповідає ставці проценту, що стягується комерційним банком при наданні підприємствам позик на придбання товарно-матеріальних цінностей [31, с.24].

Бухгалтерські проводки з обліку факторингових операцій у підприємства-кредитора, що реалізує оборотні активи (дебіторську заборгованість), будуть наступними (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

## Кореспонденція рахунків з обліку факторингових операцій

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума тис., грн
		дебет	кредит	
1	Відвантажено продукцію покупцю	36	70	20000
2	Нараховано ПДВ	70	64	4000
3	Списано витрати і доходи на фінансові результати	79	90,92,93	5122
4	Різниця між доходом і ПДВ	70	79	16000
5	Зараховано на рахунок в банку платіж факторинговій фірмі у зв’язку з продажем боргу покупцю	31	719	2600
6	Списано реалізовану дебіторську заборгованість	949	36	20000

Дохід від факторингової операції визначається в розмірі балансової суми оборотних активів (дебіторської заборгованості).

На нашу думку, запропоновані записи з обліку факторингових операцій є простими у використанні і надають реальну інформацію про дохід від їх здійснення. Фінансовий результат від операцій з факторингу відображається на рахунку 793 “Результат іншої звичайної діяльності”.

Автори численних наукових статей [13, с.19; 17, с.168; 39, с.7] вважають, що запровадження Звіту про рух грошових коштів дуже важливе на даний момент завдяки можливості простеження використання грошових коштів на підприємстві, проведення комплексного аналізу грошових потоків та управління ними.

На нашу думку, мета складання Звіту про рух грошових коштів сформована не чітко. Окрім того, у примітках потрібно навести багато інформації, яка б могла б знайти відображення у Звіті про: склад грошових коштів, склад статей “Інші надходження”, “Інші платежі” та інших статей, які об’єднують декілька видів грошових потоків; негрошові операції інвестиційної і фінансової діяльності; наявність значного сальдо грошових коштів, які є в наявності у підприємства і недоступні до використання.

Складання Звіту можливе за двома методами: прямим і непрямим. Постає питання: чому ж законодавці зупинились на поданні Звіту в частині операційної діяльності саме за непрямим методом. Відповідно до принципів міжнародного обліку метод розрахунку грошових потоків від операційної діяльності вибирається підприємством самостійно, хоча перевага надається непрямому методу [81, с.108].

Прямий метод має більш просту процедуру підрахунку. Він безпосередньо пов’язаний з регістрами бухгалтерського обліку, зручний для розрахунку показників і контролю за надходженням і витрачанням грошових коштів. При цьому перевищення надходжень над виплатами як по підприємству загалом, так і за видами діяльності означає їх приплив, а перевищення виплат над надходженнями – їх відтік. Непрямий метод має перевагу з аналітичної точки зору, оскільки дозволяє визначити взаємозв’язок отриманого прибутку зі зміною величини грошових коштів. Розрахунок грошових потоків за непрямим

методом ведеться від показника чистого прибутку з необхідними коригуваннями на статті, які не відображають рух реальних грошей за відповідними статтями.

У формах фінансової звітності країн з ринковою економікою коригування прибутку за рахунок операцій за рахунками запасів і затрат відображається однією статтею: зміна чистого оборотного капіталу (оборотні активи – короткострокові пасиви). Збільшення чистого оборотного капіталу свідчить про відтік грошових коштів, а його зниження – про приплив. Необхідно також врахувати відтік грошей у зв'язку з реальними чи фінансовими інвестиціями, які також не знаходять відображення в показнику прибутку.

Порівняння надходжень і виплат дозволяє визначити фінансовий результат за кожним видом діяльності і вивчити ті господарські операції, які спричинили приплив чи відтік грошей за період, зрозуміти їх причину і вчасно прийняти рішення, направлене на стабілізацію грошових потоків. В подальшому отримані дані можна використовувати для прогнозування грошових потоків на наступний період. Загальне збільшення грошових коштів за період не завжди означає покращення фінансового стану підприємства – все залежить від того, на які види діяльності були направлені грошові кошти, які спричинили приріст чи зниження загального об'єму фінансових ресурсів.

На нашу думку, в обліковій практиці підприємств доцільно передбачити складання Звіту про рух грошових коштів за самостійно обраним методом. З огляду на розглянуте, вважаємо, що непрямий метод є більш зручним для користувачів завдяки простій методиці підрахунку.

Відповідно до п. 3 П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” інформація про елементи оборотних активів міститься у формі № 5 “Примітки до фінансової звітності” у розділах VI “Грошові кошти”, VIII “Запаси”, IX “Дебіторська заборгованість”, X “Нестачі і втрати від псування цінностей”.

Проблемні питання виникають при заповненні розділу VIII “Запаси” форми № 5 щодо субрахунку 206 “Матеріали, передані в переробку” і 209 “Інші матеріали”, сальдо яких входить у гр. 4 рядка 100 форми № 1, відсутні. Тому



може видатися, що вказані суми будуть не співпадати на суму залишків по субрахункам 206 і 209. Однак матеріали, передані в переробку (сальдо субрахунка 206), виділені в рядку 922, який входить у підсумковий рядок 920. Отже, можна зрозуміти, що субрахунок 206 повинен бути відображений в складі рядка 800-910.

З огляду на розглянуте можливі два варіанти. З одного боку, можна припустити, що сальдо субрахунку 206 розподіляється між ряд. 800-860 в залежності від виду матеріалів, які були передані в переробку. З іншого боку, ніщо не заважає включити сальдо субрахунку 206 в ряд. 800. Що ж стосується субрахунку 209, то логічного пояснення відсутності у формі № 5 рядка для нього ми не знайшли, тому пропонуємо включити інші матеріали в ряд. 915.

Для наближення національних стандартів до міжнародних вимог необхідно проводити роботу з дослідження та узагальнення концепцій бухгалтерського обліку, зокрема в частині обліку оборотних активів, закладених не лише в міжнародних стандартах та існуючій на той час вітчизняній обліковій системі, а й провести порівняння особливостей обліку в декількох країнах з подібними політичними, економічними факторами за наступними аспектами:

- ступінь узгодженості та несуперечності між національними стандартами;
- об'єктивність і адекватність відображення в міжнародних стандартах економічної сутності процесів національного бізнесу.

На основі проведеного дослідження зробимо висновок про те, що нагальною проблемою сьогодні у вирішенні проблем, пов'язаних з обліком оборотних активів, є впровадження концепції, яка передбачає реалізацію заходів, які б забезпечили: розширення оперативних можливостей бухгалтерського обліку; підвищення достовірності та порівнюваності облікової інформації в частині отримання зведених фактичних показників щодо оборотних активів органами статистики, податкової служби для прийняття раціональних рішень на рівні держави щодо коригування окремих нормативних актів.

## Висновки до розділу 2

1. На основі дослідження облікової практики оборотних активів на рахунках бухгалтерського обліку ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, обґрунтовано основні завдання організації їх обліку. Розглянута організація обліку оборотних активів створює належні умови для своєчасного та повного відображення у обліку операцій, пов’язаних з надходженням, зберіганням та використанням оборотних активів. Враховуючи наявність сумнівної дебіторської заборгованості на комбінаті хлібопродуктів та провадження судових справ щодо стягнення боргу, рекомендовано створення резерву сумнівних боргів.

2. На основі проведеного дослідження, зроблено критичний огляд методів оцінки запасів при відпуску у виробництво (суцільної ідентифікації, середньозваженої собівартості, ФІФО). Оскільки комбінатом хлібопродуктів використовується метод середньозваженої собівартості, проведено розрахунок впливу оцінки зазначених методів на прибуток підприємства. Досліджено, що метод суцільної ідентифікації базується на фактичних витратах, а два інших – на передбаченні інформації про рух вартості запасів. Систематизовано методи оцінки дебіторської заборгованості на основі історичної первісної оцінки, вартості реалізації, поточної вартості.

3. З огляду на складність та актуальність питання удосконалення бухгалтерського обліку та звітності, у роботі проаналізовано облікові регістри, рекомендовані чинними нормативними актами для обліку оборотних активів. Проведено порівняльний аналіз методів складання Звіту про рух грошових коштів та рекомендовано формування Звіту за самостійно обраним методом.

## РОЗДІЛ 3

### МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

#### **3.1. Аналіз формування та використання оборотних активів підприємства**

Ринкові умови господарювання вимагають від підприємства підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва тощо. Важлива роль у реалізації цих завдань приділяється економічному аналізу господарської діяльності підприємств. З його допомогою виробляються стратегія і тактика розвитку підприємства, обґрунтовуються плани та управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва. Поліпшення фінансового стану є важливим фактором у системі заходів щодо зміцнення економіки підприємств.

Метод економічного аналізу, як і метод будь-якої науки, визначається змістом і особливостями предмету, тими конкретними цілями, вимогами і завданнями, які ставляться перед аналізом на даному етапі економіки і на перспективу. При аналізі застосовують сукупність прийомів, які складають його спеціальний науковий апарат. З деякою умовністю їх поділяють на традиційні (класичні) і економіко-математичні. Основними традиційними прийомами вважають порівняння, середні і відносні величини, балансовий метод, елімінування, групування, графічний метод.

Розглянемо такі загальновизнані методи аналізу, якими може скористатися фінансовий аналітик при проведенні оцінки формування та використання оборотних активів підприємства: порівняльний аналіз; елімінування; графічний метод; індексний метод.

В економічному аналізі порівняльний метод вважають одним з найважливіших, оскільки з нього власне, і розпочинається аналіз. Порівняння – це науковий метод пізнання, у процесі якого досліджуване явище, предмети зіставляють із уже відомими, досліджуваними раніше для виявлення загальних ознак або відмінностей між ними.

Порівняння звітних показників з даними попередніх періодів дає змогу охарактеризувати результати діяльності підприємства в динаміці. В економічному аналізі розрізняють такі види порівняльного аналізу: горизонтальний, вертикальний, трендовий.

Горизонтальний аналіз – це перегляд всіх статей активу і пасиву по горизонталі. Він дає змогу виявити тенденції змін окремих статей активу і пасиву балансу, визначити їх зміни в абсолютному і відносному вираженні на кінець аналізованого періоду в порівнянні з його початком.

Аналізуючи динаміку валюти балансу ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, порівняємо її значення на початок і кінець року (ряд.280 і 640 ф. № 1) та оформимо аналітичні дані у вигляді табл. 3.1.

*Таблиця 3.1*

Аналіз валюти балансу ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010 – 2012 роки, тис. грн.

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2010
Оборотні активи	3695	4267	4669	+ 974	+ 402
Валюта балансу	7328	8725	11324	+ 3996	+2599

Аналізуючи дані таблиці 3.1, можна відзначити, що валюта балансу ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” у 2012 р. складала 7328 тис. грн., порівняно з 2010 р. збільшилась на 947 тис. грн., порівняно з 2011 р. зросла на 402 тис. грн. Майже половина частки валюти балансу складають оборотні активи підприємства та спостерігається їх збільшення в динаміці: у 2012 р.

порівняно з 2011 р. – на 3996 тис. грн., супроти 2011 р. – на 2599 тис. грн. Зазначені дані свідчать про збільшення обсягів виробництва по підприємству.

Для визначення змін у господарській політиці підприємства за декілька послідовних років застосовують аналіз тенденцій розвитку (аналіз тренду), який є варіантом горизонтального аналізу. Аналіз тенденцій розвитку передбачає використання індексів. При розрахунку індексів значення базисного року приймається за 100 % і відповідно до цього розраховуються індекси для інших років. Базисним вибирається такий рік, показники якого є типовими, характерними для здійснення підприємницької діяльності за нормальних умов. Розглянемо аналіз тенденцій розвитку аналізованого підприємства у аналітичній таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз основних показників діяльності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки, тис. грн.

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2011
Обсяг реалізації	12912	17415	22233	+ 9321	+ 4818
Собівартість	11051	12745	16022	+ 4971	+ 3277
Валовий прибуток	- 291	2218	2771	- 3062	+ 553

Проаналізувавши діяльність ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за основними показниками, можна зробити наступні висновки. По підприємству у 2012 р. порівняно з 2010 р. обсяг реалізації продукції збільшився на 9321 тис. грн., порівняно з 2011 р. зріс на 4818 тис. грн., що свідчить про позитивні зрушення в діяльності підприємства. У 2010 р. ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” у результаті діяльності отримав збиток на суму 291 тис. грн. Однак, у 2012 р. порівняно з 2011 р. валовий прибуток зріс на 553 тис. грн., що є позитивом та свідчить про активізацію фінансово-господарської діяльності.

Необхідно відзначити, що за умов інфляції реальна динаміка аналізованих статей може викривлятися. Тому за сьогоднішніх реалій інтерес представляє не стільки абсолютні зміни статей активу і пасиву, а саме структура активів і джерел їх формування. Для цього поряд із горизонтальним аналізом застосовують і вертикальний аналіз, суть якого полягає в аналізі структури (частин активу і пасиву). Здійснюється вертикальний огляд балансу, вся сукупність активу і пасиву приймається за 100 %. І в цій сукупності знаходиться доля окремих статей активу і пасиву або груп статей. Оскільки інфляція справляє вплив на окремі статті активу і пасиву в різній мірі, тому принципове значення має структура балансу, зміна процентних частин і їх динаміка. За допомогою цього методу можна простежити, яким чином змінюється якість активів.

Структурний аналіз балансу зосереджений на двох основних аспектах:

- яким чином розподілені активи підприємства, до яких вкладений капітал, яка структура активів?
- яким чином розподілені джерела цих активів між довгостроковою, короткостроковою заборгованістю?

Використовуючи статті фінансової звітності балансу (ф.№ 1) і звіту про фінансові результати (ф. № 2), проведемо аналіз оборотних активів підприємства. Питома вага оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” у 2010 р. складала 50,4 %, ( $3695 \times 100/7328$ ), у 2011 р. становила 48,9 % ( $4267 \times 100/8725$ ), у 2012 р. складала 41,4 %, ( $4669 \times 100/11324$ ). Оборотні активи становлять значну частку в загальній сумі активів. Від раціональності їх розміщення та ефективності використання значною мірою залежать фінансові результати діяльності підприємства. Тому в процесі аналізу вивчають структуру оборотних активів, розміщення їх у сфері виробництва й обігу, ефективність їх використання. Для поглибленого аналізу також вивчають і окремі групи оборотних активів, які найбільше впливають на платоспроможність і фінансову стійкість: виробничі запаси, дебіторську заборгованість, грошові кошти.

З огляду на зазначене проведемо загальну оцінку змін у наявності та структурі оборотних активів та аналітичні дані оформимо у вигляді табл. 3.3.

Таблиця 3. 3

Аналіз питомої ваги запасів, дебіторської заборгованості і грошових коштів на “ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки, тис. грн.

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2011
Виробничі запаси	255	720	373	+ 118	– 347
Поточні біологічні активи	–	167	37	+ 37	+ 167
Готова продукція	1	1741	22	+ 21	– 1719
Товари	1673	–	415	– 1258	+ 415
Дебіторська заборгованість	270	1179	2113	+ 1843	+ 934
Грошові кошти	1495	460	274	– 1221	– 186
Інші оборотні активи	1	–	11	+ 10	+11
<i>Оборотні активи</i>	3695	4267	4669	+ 974	+ 402

За даними таблиці можна констатувати погіршення структури оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, про що свідчить збільшення частки готової продукції у 2011 р., дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги у 2011-2012 рр. Понаднормативні залишки готової продукції можуть бути викликані: втратою ринків збуту; низькою купівельною спроможністю покупців; збільшенням собівартості продукції.

Відмітимо, що збільшення залишків готової продукції на складах підприємства призводить до замороження оборотного капіталу та браку коштів для розрахунків із банком, бюджетом, постачальниками. У теперішній час це одна з причин зниження ефективності виробництва, незадовільної платоспроможності підприємства. Негативної оцінки заслуговує зростання заборгованості за товари, роботи і послуги, оскільки дебіторська заборгованість

– це своєрідна іммобілізація робочого капіталу, що призводить до фінансових ускладнень. Підприємство відчуватиме брак коштів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати.

Грошові кошти займають незначну частку в структурі оборотних активів. Аналізуючи зміни структури грошових коштів, можна зробити висновок, що частка грошових коштів в національній валюті та іноземній валюті мала тенденцію до зменшення (на 1221 тис. грн. порівняно з 2010 р. та на 186 тис. грн. супроти з 2011 р.)

Досвід доводить, що універсального набору показників, які дозволяють ефективно оцінювати фінансовий стан і діяльність підприємства не існує. Відомі вчені В. П. Прівалов та А. І. Ковальов пропонують наступну систему показників для аналізу оборотних активів:

– аналіз ліквідності – показники цієї групи дозволяють проаналізувати здатність підприємства відповідати за своїми поточними зобов'язаннями. Це коефіцієнти абсолютної ліквідності, швидкої ліквідності, маневровості оборотних засобів;

– аналіз діяльності – показники цієї групи характеризують ефективність виробничого циклу: оборот рахунків до отримання (відношення об'єму продаж, зменшеного на величину реалізації за готівку, до суми дебіторської заборгованості), оборот інвентарю (відношення витрат на реалізовану продукцію до середньої величини запасів, незавершеного виробництва, готової продукції), операційний цикл (загальна сума часу обертання рахунків до отримання інвентарю) та ін.;

– аналіз рентабельності – показники цієї групи призначені для оцінки загальної ефективності господарської діяльності. До них належать: рівень валового доходу (відношення валового доходу до рівня реалізації), показник використання активів (відношення об'єму реалізації до середньої величини активів підприємства), коефіцієнт рентабельності активів (відношення чистого прибутку до середньої величини власних засобів підприємства) та ін.;



– аналіз ринкової активності – показники цієї групи становлять інтерес для акціонерів, які дозволяють оцінювати віддачу на капітал, вкладений в активи підприємства. До них належать: доход на акцію (відношення чистого прибутку до загального числа звичайних акцій), цінність акцій (відношення ринкової ціни акції до доходу на акцію), рентабельність акції (відношення дивіденду, який виплачується за акцією, до її ринкової ціни), дивідендний доход (відношення дивіденду, виплаченого за акцією, до доходу на акцію) тощо [38, с.48]

Для вивчення оборотності оборотних активів використовують такі показники: коефіцієнт оборотності, тривалості одного обороту в днях, коефіцієнт закріплення оборотних активів.

Коефіцієнт оборотності ( $K_o$ ) показує кількість оборотів, які здійснив оборотний капітал за певний час (рік, квартал, місяць). Цей коефіцієнт є вимірником продуктивності активів й обчислюється за формулою:

$$K_o = B / O_a,$$

де  $B$  – виручка від реалізації продукції;  $O_a$  – середній залишок оборотних активів.

Тривалість одного обороту ( $T_{об.}$ ) у днях показує кількість, упродовж яких оборотні активи здійснюють один оборот, проходячи всі фази.

$$T_{об.} = O_a \times D / B$$

де  $D$  – число днів у періоді, за який обчислюється оборотність оборотних активів.

Коефіцієнт закріплення оборотних активів ( $K_3$ ) показує, яка кількість оборотних активів потрібна для того, щоб отримати обсяг реалізації продукції в одну гривню.

Розглянемо економічний зміст зазначених показників. У практиці економічного аналізу визначають і дають оцінку показникам оборотності як оборотних активів загалом, так і окремих їх складових.

Для визначення тенденції оборотності запасів і дебіторської заборгованості розраховують такі показники:

- коефіцієнт оборотності запасів;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Найпростіший і найпоширеніший спосіб підрахунку коефіцієнта оборотності запасів – ділення чистого доходу від реалізації продукції на величину запасів. На практиці використовують різні способи розрахунку обігу запасів. Деякі економісти щодо цього питання надають перевагу середнім значенням балансу за борговими значеннями залишків кінцевого балансу. Вони стверджують, що середні значення дають змогу одержувати оптимальніші результати. Тому, на нашу думку, доцільно використовувати середню величину оборотних активів при розрахунку коефіцієнта оборотності.

У вітчизняних нормативних документах і методичних джерелах коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується як відношення виручки від реалізації продукції за аналізований період до середніх залишків дебіторської заборгованості за цей період:

$$K_o = \text{РП} / \text{ДЗ}$$

де РП – реалізована продукція,

ДЗ – дебіторська заборгованість

Тривалість одного обороту в днях (д) визначається як співвідношення кількості днів у розрахунковому періоді (для кварталу – 90 днів, року – 365 днів) до кількості оборотів обігових коштів за той самий період:

$$d = \text{Д} / K_o, \text{ або } \text{Д} : \text{В} / O_a = (O_a \times \text{Д}) : \text{В}$$

Останній показник найбільш наочний та універсальний і забезпечує порівняння показників оборотності за різні за величиною періоди.

У методичних рекомендаціях розрахунок строку погашення дебіторської заборгованості полягає в співставленні тривалості аналізованого періоду з коефіцієнтом оборотності дебіторської заборгованості. Високе значення коефіцієнту може свідчити, що компанія не в змозі послідовно проводити свою кредитну політику. Це також може означати, що підприємство є настільки слабким конкурентом, що змушене пропонувати більш тривалі строки оплати, щоб забезпечити збут своєї продукції.

Коефіцієнт закріплення показує величину оборотних активів на 1 грн. реалізованої продукції. Якщо в розрахунках за цією формулою використати щомісячні дані про залишки оборотних активів замість середньорічних, це дасть можливість точніше визначити зміни в тривалості перебування в обігу авансованих засобів у виробничі запаси, дебіторську заборгованість та інші оборотні активи (в днях). Середньорічні залишки в цілому й окремих видів оборотних активів розраховують за середньою хронологічною.

Виконаємо розрахунки показників оборотності оборотних активів та аналітичні дані оформимо у вигляді табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Розрахунок коефіцієнтів оборотності запасів, дебіторської заборгованості по ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 рр.

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2011
Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	10760	14963	18793	+ 8033	+ 3830
Запаси, тис. грн.	255	720	373	+ 118	- 347
Коефіцієнт оборотності запасів, разів	42,2	20,8	50,4	+ 8,2	+ 29,6
Дебіт. заборгованість, тис. грн	270	1179	2113	+ 1843	+ 934
Коефіцієнт оборотності деб. за боргованості, разів	39,9	12,7	8,9	- 31	- 3,8
Період інкасації, днів	32,1	20,4	13,6	-18,5	-6,8
Оборотні активи, тис. грн.	3695	4267	4669	+ 974	+ 402
Коефіцієнт закріплення оборотних активів, грн.	2,9	3,5	4,1	+ 0,1	+ 0,6

Із наведених даних таблиці можна зробити висновок, що на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” фінансово-господарська діяльність ведеться на належному рівні про свідчить зростання оборотності запасів у 2012 р. порівняно з 2010 р. на 8,2 пункти, порівняно з 2011 р. – на 29,6 пункти. Період інкасації (період очікування підприємством отримання грошових коштів після реалізації продукції) в 2012 р. склав 13,6 днів, що на 18,5 дня нижче рівня 2010 року та 6,8 дня нижче рівня 2011 р. Коефіцієнт закріплення оборотних активів у 2012 р. порівняно з 2010 р. збільшився з 2,9 до 4,1 та порівняно з 2011 р. зріс на 0,6 пункти, що свідчить про погіршення ефективності використання оборотних активів, оскільки величина оборотних засобів на 1 грн. реалізованої продукції зменшилась.

На зміну оборотності в днях впливає низка факторів, рівень дії яких необхідно розрахувати. Для визначення впливу факторів в економічному аналізі широко використовуються методи елімінування. Елімінувати означає усунути, відхилити, виключити дію всіх факторів на відхилення за результатом показником окрім одного. Це логічний прийом, за допомогою якого вивчають дію зміни даних за одним факторним показником на зміну даних за головним показником. Це здійснюється за допомогою різних способів, найпоширенішим серед них є прийом ланцюгових підстановок. Суть цього прийому полягає в послідовній заміні планової величини кожного із взаємодіючих факторів фактичною і в порівнянні результатів, які послідовно одержують при кожній такій заміні. При цьому елімінується (виключається) вплив окремих факторів на узагальнюючий показник.

Отже, на основі проведеного дослідження встановлено доцільність використання порівняльного, структурного та горизонтального, коефіцієнтного аналізу при проведенні оцінки формування та використання оборотних активів комбінату хлібопродуктів. За аналітичними даними по розрахунках коефіцієнтів оборотності запасів, дебіторської заборгованості, закріплення оборотних активів зроблено висновок про погіршення ефективності використання оборотних активів.

### **3. 2. Використання аналітичних процедур у процесі аудиту оборотних активів**

При проведенні аудиторської перевірки для одержання аудиторських доказів важлива роль належить аналітичним процедурам. У міжнародному стандарті аудиту 520 “Аналітичні процедури” вони визначені як вид незалежних процедур для одержання аудиторських доказів. Аналітичні процедури являють собою різновид перевірок фінансової інформації шляхом проведення досліджень і порівнянь даних і тенденцій. Вони включають вивчення співвідношень: елементів фінансової інформації; між фінансовою і не фінансовою інформацією. Переконалівість аналітичних висновків залежить від якості проведеного аналізу.

Застосування аналітичних процедур дає змогу підвищити якість і скоротити витрати часу на проведення аудиту. Широкі можливості аналітичних процедур зумовили обов’язковість їх використання на всіх стадіях аудиторської перевірки. Згідно з міжнародними стандартами застосування аналітичних процедур є обов’язковими при проведенні аудиту, метою якого є висловлення думки аудитора щодо достовірності фінансової інформації підприємства [24, с.96]. Це нововведення в зарубіжній практиці аудиту мотивовано тим, що аналітичні процедури спрямовують увагу аудитора на можливі суттєві відхилення і достатньо ефективні у визначенні фінансових помилок.

Виконання аналітичних процедур базується на припущенні, що між показниками існують певні зв’язки і вони мають місце за відсутності доказів протилежного. Дослідження цих зв’язків забезпечують аудиторські свідчення повноти, точності і законності даних, виданих системою обліку.

Деякі аудитори розглядають інформацію, одержану в результаті виконання аналітичних процедур, як недостатньо переконливу і тому концентрують свою увагу на виконанні таких процедур, як перерахунок, процедури огляду, підтвердження і документальна перевірка, в результаті яких, на їхню думку, з’являється переконлива інформація. На нашу думку, необхідно

переглянути таке ставлення аудитора до цього питання, оскільки бувають випадки, коли багато часу витрачається на пошук і проведення різних аудиторських процедур для одержання свідчення, яке з повною очевидністю виникає при ретельному огляді фінансової звітності.

Окрім того, значення аналітичних процедур опосередковано виражається ще й у тому, що вони дешевші, ніж більш деталізовані процедури, орієнтовані на первинні документи і на реєстри синтетичного й аналітичного обліку.

Метою застосування аналітичних процедур є оцінка аудиторського ризику; оцінка рівня суттєвості; оцінка фінансового стану економічного суб'єкта і перспектив безперервності його діяльності.

Для виконання цих завдань використовуються такі аналітичні процедури: вивчення фінансової звітності, порівняння абсолютних і відносних показників звітності підприємства та коефіцієнтів, розрахованих на їх основі. Корисною вважається початкова інформація про наявність незвичних відхилень, одержана з дослідження різних коефіцієнтів, а саме ліквідності та рентабельності. У коефіцієнтах закладені найбільш загальні усталені тенденції, тому що вони несуть інформацію про найбільш імовірні взаємозв'язки різних показників. Ці тенденції мають бути, як постійний фон для подальшого аналізу. Кваліфікація аудитора в даному випадку проявляється у вмінні визначити ці загальні тенденції, враховувати їх при аналізі.

Якість оборотних активів насамперед характеризується ступенем їх ліквідності та ступенем фінансового ризику. З огляду на зазначене для оцінки якості оборотних активів підприємства його складові доцільно класифікувати за цими ознаками. Завдання такої класифікації – виявити поточні активи, можливість реалізації яких є малоімовірною. Насамперед ознайомимося з класифікацією складових оборотних активів.

За ступенем ліквідності оборотні активи групують у такі групи:

– Найбільш ліквідні активи: грошові кошти (каса, розрахунковий та валютний рахунки, інші грошові кошти); короткотермінові фінансові вкладення (цінні папери, облігації і т. п.).

– Швидкоореалізовані активи: дебіторська заборгованість за відвантажену продукцію короткострокового характеру (не більш ніж 90 днів); готова продукція;

– Важкоореалізовані активи: запаси, дебіторська заборгованість тривалих строків [63, с.285].

З підвищенням ступеня ризику оборотні активи підприємства з врахуванням того, де вони використовуються та швидкості перетворення їх в готівку, поділяються на чотири категорії ризику: мінімальну, малу, середню, високу. Класифікація оборотних активів за ступенем ризику подана в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Динаміка стану оборотних активів за ступенем ризику на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010 – 2012 роки

Ступінь ризику	Найменування активів	Група активів в загальному обсязі						Відхилення 2012р.	
		на початок 2011р.		на кінець 2011р.		на кінець 2012р.		від рівня поч. 2011р.	
		тис. грн..	%	тис. грн.	%	тис. грн..	%	тис. грн..	%
Мінімальний	Грошові кошти, поточні фінансові інвестиції	1495	40,5	460	1,0	1498	32,1	+ 3	- 8,4
Малий	Дебіторська заборгованість, реальна до стягнення, виробничі запаси (за винятком залежалих), готова продукція і товари, які не користуються попитом	1944	52,6	3087	72,3	2598	55,6	+ 654	+ 3
Високий	Дебіторська заборгованість, сумнівна до одержання, готова продукція і товари, які не користуються попитом, залежалі, неліквіди	256	6,9	720	26,7	573	12,3	+ 317	+ 5,4
	Всього	3695	100	4267	100	4669	100	+974	–

Дані таблиці 3.5 дають підставу для висновку про зменшення частки оборотних активів з малим ступенем ризику на 8,4 %, що вказує на позитивне явище у поточній фінансово-господарській діяльності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. Однак необхідно відзначити негативний момент у виробничій діяльності підприємства – збільшення частки коштів з малим та високим ступенем ризику відповідно на 3 % та 5,4 %, що заслуговує на негайну увагу з боку керівництва комбінату хлібопродуктів.

Одним із етапів фінансово-господарського стану підприємства – аналіз ліквідності. Показник ліквідності характеризує спроможність підприємства виконати свої поточні зобов’язання за рахунок поточних активів. У загальному випадку підприємство вважається ліквідним, якщо його оборотні активи перевищують поточні зобов’язання. Однак саме по собі таке перевищення не дає загальної картини ліквідності, оскільки підприємство може бути ліквідним у більшій чи меншій мірі. Тому для ефективного виміру ліквідності використовують цілу систему коефіцієнтів, які відображають відношення окремих статей балансу та інших видів фінансової звітності.

З огляду на вказане, під ліквідністю розуміється спроможність оборотних активів перетворюватися в готівку, необхідну для нормальної фінансово-господарської діяльності.

Аналіз ліквідності оборотних активів передбачає розрахунок ряду фінансових коефіцієнтів. Дослідження зарубіжних джерел з питання проведення аналізу ліквідності в процесі оцінювання фінансового стану дозволило виявити наступні показники, які характеризують ліквідність: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт критичної оцінки (лакмусової оцінки).

Необхідно відзначити, що в міжнародній теорії існують деякі відмінності в методиці розрахунку коефіцієнта критичної оцінки. Так, професорами Е. Боді і Р. Брейли [11, с. 129], при визначенні значення критичної оцінки не враховуються в складі швидкоореалізовуваних активів легкореалізовані цінні папери.



Передова міжнародна аудиторська компанія Ernst Young Vneshconsult навпаки, передбачає включення даного активу в розрахунок рівня критичної ліквідності [18, с. 179].

Отже, зарубіжний досвід проведення подібного аналізу в певній мірі задовольняє потребам вітчизняних користувачів.

В якості показників ліквідності суб'єктів господарювання вітчизняна теорія і практика розглядає коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої (критичної) ліквідності або коефіцієнт „лакмусового папірця”, коефіцієнт поточної ліквідності (загальний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт покриття). Порівняльна характеристика порядку розрахунку та нормативних значень показників господарської діяльності наведена в табл.3.6.

Таблиця 3.6

Показники ліквідності, рекомендовані вітчизняними нормативними документами

Показники	Порядок розрахунку	Нормативне значення документів				
		Д.10	Д. 122	Д. 143	Д.105	Д.106
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові засоби і їх еквіваленти + Поточні фінансові інвестиції / Поточні зобов'язання	0,25-0,3	$\geq 0,2$	> 0 збільшення	>0,2	> 0 збільшення
Коефіцієнт швидкої ліквідності	Грошові засоби і їх еквіваленти + Поточні фінансові інвестиції + Дебіторська заборгованість / Поточні зобов'язання	> 1	$\geq 1$	-	-	0,6 – 0,8
Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	2-2,5	$\geq 2$	-	>1	>1

Результати дослідження методичної літератури з питання аналізу ліквідності балансу та активів свідчить про застосування однакової методики їх розрахунку. Методика розрахунку коефіцієнта абсолютної ліквідності, коефіцієнта поточної ліквідності ідентична за різними джерелами аналізу.

Однак, в методиці розрахунку коефіцієнту швидкої ліквідності є певні відмінності, що пов'язані з наявністю різних класифікацій оборотних активів за ліквідністю.

Так, зокрема, Н. В. Тарасенко пропонує визначати коефіцієнт швидкої ліквідності діленням суми грошових коштів, поточних фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості та інших оборотних активів на поточні зобов'язання:

$$\text{Кш.л.} = \frac{\text{ГК} + \text{ПФІ} + \text{ДтЗ} + \text{ІнОА}}{\text{ПЗ}},$$

де ГК – грошові кошти; ПФІ – поточні фінансові інвестиції; ДтЗ – дебіторська заборгованість; ІнОА – інші оборотні активи; ПЗ – поточні зобов'язання [79, с.67].

На нашу думку, інші оборотні активи не відносяться до швидколіквідних активів, і тому їх недоцільно використовувати при розрахунку коефіцієнта швидкої ліквідності. Тому вважаємо за доцільне розраховувати коефіцієнт швидкої ліквідності за формулою:

$$\text{Кш.л.} = \frac{\text{ГК} + \text{ПФІ} + \text{ДтЗ}}{\text{ПЗ}}$$

Результати дослідження методичної літератури з питання аналізу ліквідності балансу і активів підприємств свідчать, що в запропонованих методиках оцінка та аналіз загальної суми оборотних активів підприємства проводиться без здійснення більш детального аналізу впливу на рівень платоспроможності таких складових оборотних активів як запаси та дебіторська заборгованість. На наш погляд, проведення додаткового аналізу ліквідності запасів та дебіторської заборгованості дасть змогу оцінити спроможність підприємства своєчасно та в повній мірі розраховуватись за своїми борговими зобов'язаннями, використовуючи свої власні запаси товарно-матеріальних цінностей та дебіторську заборгованість.

Враховуючи сьогоденні реалії господарювання, особливості галузей, правові форми підприємств, цілі економічного аналізу, на нашу думку, у

кожного підприємства повинен бути розроблений свій аналітичний комплекс фінансових коефіцієнтів, який дасть змогу з максимальною ефективністю проаналізувати фінансовий стан конкретного підприємства.

Пропонуємо використовувати наступні „нетрадиційні” показники:

Коефіцієнт касової ліквідності характеризує ліквідність касової готівки, і дорівнює відношенню суми грошових засобів в касі до загальної суми поточних зобов’язань:

$$\text{Кк.л.} = \frac{\text{ГК}}{\text{ПЗ}}$$

Коефіцієнт ліквідності дебіторської заборгованості характеризує ліквідність дебіторської заборгованості і дорівнює відношенню дебіторської заборгованості до загальної суми поточних зобов’язань:

$$\text{Кл.дз.} = \frac{\text{ДЗ}}{\text{ПЗ}}$$

Коефіцієнт ліквідності запасів, характеризує ліквідність запасів і дорівнює відношенню запасів до загальної суми поточних зобов’язань:

$$\text{Кл.Зп.} = \frac{\text{Зп}}{\text{ПЗ}}$$

Коефіцієнти ліквідності можуть бути різними за назвою, але їх суть в основному одна і та ж, як на вітчизняних підприємствах, так і в зарубіжних фірмах та компаніях.

Наявність різних показників ліквідності пояснюється різними інтересами споживачів аналітичної інформації: коефіцієнт абсолютної ліквідності – для постачальників сировини, матеріалів; коефіцієнт швидкої ліквідності – для банків; коефіцієнт поточної ліквідності – для покупців і власників акцій та облігацій підприємства. З огляду на зазначене, вважаємо доцільним введення терміну “ліквідність запасів”. Ліквідність запасів – міра покриття поточних зобов’язань (Пз) запасами (Зп). Оцінку ступеня ліквідності запасів пропонуємо проводити з використанням коефіцієнту ліквідності запасів, який характеризує ступінь покриття поточних зобов’язань підприємства його запасами.

Нормальне значення коефіцієнту вважаємо рівним не менше одиниці ( $K_{лз} \geq 1$ ). Відповідність фактичного значення коефіцієнту його нормальному значенню свідчить про спроможність підприємства погасити поточні зобов'язання на протязі одного операційного циклу.

Окрім вищезазначеного, вважаємо обґрунтованим застосування поняття ліквідність дебіторської заборгованості, під якою розуміють міру покриття поточних зобов'язань підприємства за рахунок поточної дебіторської заборгованості (ДЗп). Оцінка поточної заборгованості досягається за рівності:

$$ДЗп = Пз$$

Оцінку ступеню ліквідності поточної дебіторської заборгованості пропонуємо обчислювати, використовуючи коефіцієнт ліквідності поточної заборгованості. Бажано, щоб цей коефіцієнт дорівнював одиниці. Це означає, що на кожен гривню короткострокових зобов'язань повинно припадати не менше, ніж одна гривня ліквідних коштів. Коефіцієнт ліквідності поточної заборгованості дозволить встановити, у скільки разів поточна дебіторська заборгованість покриває поточні зобов'язання.

Величина грошових засобів, яка залишається в розпорядженні підприємства після погашення поточних зобов'язань за рахунок поточної дебіторської заборгованості визначається за формулою:

$$E = ДЗп - Пз$$

де E – економія (перевитрата) поточної дебіторської заборгованості при покритті поточних зобов'язань.

Перевитрата поточної заборгованості свідчить про неспроможність підприємства розрахуватися на протязі одного операційного циклу за поточними зобов'язаннями, за рахунок наявної поточної дебіторської заборгованості. Взаємозв'язок запропонованої методики проведення аналізу ліквідності заборгованості підприємства з методами, запропонованими в досліджуваних джерелах, можна відобразити, використовуючи наступну формулу:

$$K_{лпз} = K_{кл} - K_{ал}$$

де Ккл – коефіцієнт критичної ліквідності (проміжний коефіцієнт покриття);

Кал – коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Запропонований аналіз ліквідності заборгованості підприємства дасть змогу отримати додаткову інформацію про ступінь платоспроможності підприємства, надає порівняльну характеристику дебіторської заборгованості і зобов'язань, наявних у розпорядженні підприємства з врахуванням термінів їх погашення, що забезпечує здійснення реальної оцінки рівня управління заборгованістю підприємства. Низька трудомісткість, простота розрахунків і можливість автоматизації запропонованої методики проведення аналізу ліквідності підприємства, з використанням в якості інформаційного джерела даних фінансової звітності (балансу підприємства), дає змогу рекомендувати застосування даної методики всім суб'єктам фінансово-господарської діяльності, в тому числі і ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. З огляду на зазначене, розрахуємо коефіцієнти ліквідності оборотних активів та проілюструємо у вигляді рис.3.1.

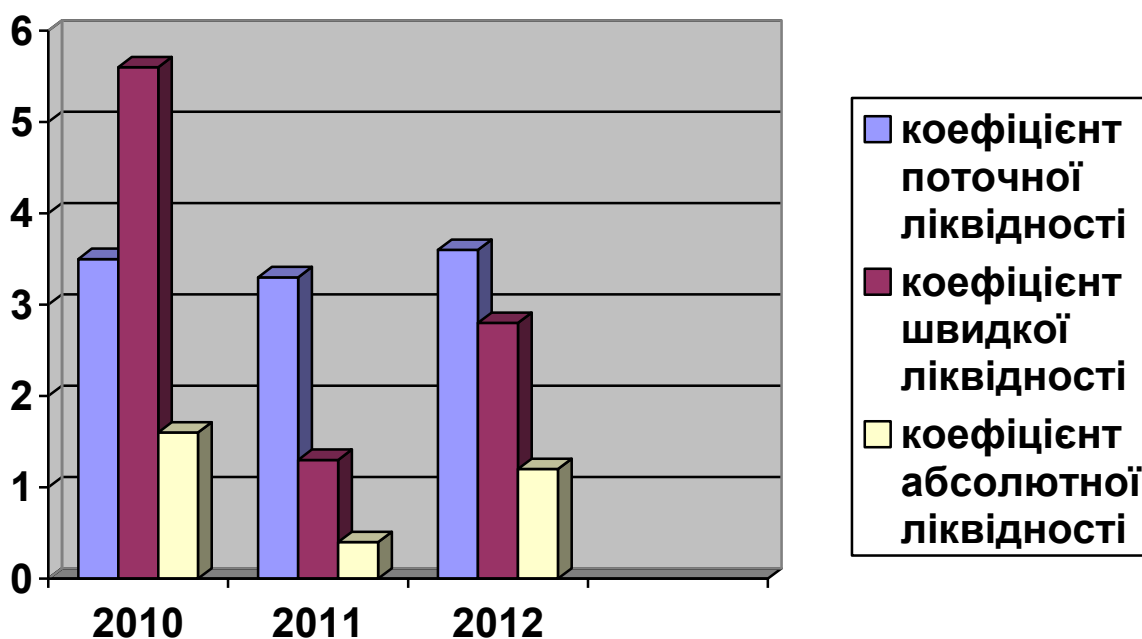


Рис. 3.1. Динаміка коефіцієнтів ліквідності оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Дані рисунку 3.1 свідчать, що на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” коефіцієнт абсолютної ліквідності за аналізований період значно вищий від теоретичного значення. Він показує, яка частина поточної заборгованості може бути погашена за необхідності негайно. Його значення вважається теоретично достатнім, якщо воно перевищує 0,20 – 0,25. Підприємство за аналізований період може негайно погасити від 33% до 35 % короткострокових зобов’язань. Як показують результати дослідження коефіцієнт швидкої ліквідності за цей же період знаходився не нижче нормативного рівня (0,8 – 0,9), що свідчить про покращення фінансового стану комбінату хлібопродуктів.

Зазначимо, що аналіз платоспроможності передбачає вивчення та оцінювання причин виникнення фінансових труднощів підприємства. Здебільшого, причинами неплатоспроможності бувають необґрунтованість планових завдань із випуску та реалізації продукції; випуск неконкурентоспроможної продукції; неплатоспроможність покупців; високий процент оподаткування; іммобілізація коштів у дебіторську заборгованість, надлишкові виробничі запаси; сповільнення оборотності оборотного капіталу.

Отже, на основі узагальнення результатів дослідження, на нашу думку, при проведенні аудиту оборотних активів підприємства важлива роль в одержанні аудиторських доказів належить аналітичним процедурам.

Вважаємо за доцільне існуючу систему показників доповнити показниками ліквідності: коефіцієнтом касової ліквідності, коефіцієнтом ліквідності дебіторської заборгованості, коефіцієнтом ліквідності запасів. Розглянуті та обчислені на прикладі ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” показники характеризують рентабельність оборотних активів за різними аспектами і є взаємодоповнюючими.

Застосування розглянутих вище аналітичних процедур сприяє підвищенню якості і скороченню витрат часу на проведення аудиту оборотних активів суб’єкта господарювання.

### **3. 3. Методика аудиту операцій з оборотними активами та напрями її вдосконалення**

Аудит є окремою галуззю економічної науки, оскільки він має методологію, методи, інструменти та інші атрибути досліджень стану обліку фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, додержання ними вимог законодавства, що регулює їх діяльність, фінансового аналізу їх показників.

Проблемним питанням сьогодення є відсутність в науковій літературі чітко розробленої методики аудиту операцій з оборотними активами. Проведені дослідження, в процесі якого вивчені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, показує, що в працях вітчизняних вчених не має єдиного підходу при розгляді питань методики перевірки в цілому.

Питанням аудиту оборотних активів вітчизняними авторами присвячені окремі теми, зарубіжні вчені питання розглядають в більшій мірі в циклі придбання. Деяка увага цим питанням також приділяється у розрізі собівартості залишків запасів, собівартості реалізованої продукції тощо.

З огляду на зазначене, у додатку А нами деталізована методика аудиту оборотних активів із врахуванням різних підходів авторів відносно порядку проведення перевірки, а також практичних аспектів обліку і аудиту операцій із оборотними активами. Не претендуючи на бездоганність методики проведення аудиту оборотних активів, пропонуємо власне бачення цієї проблеми. Визначена нами класифікація окремих елементів методики аудиту оборотних активів ґрунтується на результатах аналізу спеціальної літератури.

Питання предмету перевірки є найбільш проблемним, оскільки лише окремі автори дають його визначення. Дана ситуація обумовлюється тим, що в теорії аудиту відсутнє однозначне визначення предмету аудиту. У зв'язку з цим автори робіт з аудиту намагаються обійти визначення предмету аудиту загалом, і аудиту оборотних активів зокрема. Так, А. Д. Шермет подає короткий перелік операцій і критеріїв їх відповідності поставленим вимогам перевірки

[86, с.286]. Ю. А. Данилевський пропонує досить широкий перелік питань згідно критеріїв, за якими проводиться їх вивчення [4, с.418]. На наш погляд, колектив авторів надмірно деталізував питання предмету перевірки, досить вказати лише критерії і групи питань, до яких вони будуть віднесені.

Ми вважаємо доцільним дати наступне визначення – предметом аудиту операцій із оборотними активами є встановлення достовірності первинних даних відносно стану оборотних активів, повноти і своєчасності відображення первинних даних у зведених документах і облікових регістрах, правильності ведення їх обліку, його відповідність прийнятій обліковій політиці і вимогам нормативних документів.

Одночасно із визначенням предмету перевірки здійснюється вибір об'єктів, які підлягають дослідженню. Визначення переліку об'єктів аудиту залежить від задач, поставлених перед аудитором.

Порядок проведення перевірок щодо дотримання підприємством чинного законодавства визначаються МСА 250 “Врахування законів та нормативних актів при аудиторській перевірці фінансових звітів” [44]. Даний стандарт зазначає, що аудитор повинен враховувати закони і положення при аудиті фінансових звітів, тому що їх невиконання господарюючим суб'єктом може мати суттєвий вплив на фінансові звіти або бути причиною припинення його діяльності.

При оцінці впливу фактів порушення законодавства щодо оборотних активів, аудитор приймає до уваги: потребу розкриття можливих фінансових наслідків; ступінь впливу фінансових наслідків на правдивість і точність представлення інформації у фінансовій звітності.

На основі сукупності зібраних попередніх даних аудитор оцінює загальну величину аудиторського ризику та приймає рішення про можливість прийняття замовлення на проведення перевірки.

Особливої уваги потребує аудиторський ризик, що являє собою можливість видачі неправильного (помилкового) висновку після завершення всіх аудиторських процедур. Ключовим моментом при розрахунку



аудиторського ризику є попередня оцінка суттєвості. Суттєвість – це “розмір неточності у фінансовій звітності, якщо наявність інформації про цю неточність вплине на прийняття рішень користувачем цієї звітності” [2, с. 55]. Міжнародний стандарт аудиту 320 “Суттєвість в аудиті” [44] вимагає, щоб аудитори визначали суттєвість на етапі планування одночасно з аудиторським ризиком, оскільки це допомагає правильно встановити характер, час та обсяг процедур аудиту.

Як показує досвід зарубіжної та вітчизняної аудиторської практики, при визначенні загального критерію – гранично припустимого розміру помилок існують певні проблеми. Це пов’язано з тим, що конкретні користувачі фінансової звітності можуть бути різними і, як правило, аудиторам їх склад невідомий. Аудитори України на сучасному етапі переходу до Міжнародних стандартів аудиту, а отже, і до обов’язкового застосування концепції суттєвості помилок ще тільки напрацьовують найбільш прийнятні підходи до вирішення даної проблеми. Тому доцільно звернутися до зарубіжного досвіду аудиторської практики країн. Слід зазначити, що у США і Великій Британії використовують орієнтовні критерії суттєвості, які наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

## Орієнтовні критерії суттєвості помилок у фінансовій звітності, %

Розрахункова база	США		Велика Британія	
	мінім ум	максим ум	міні мум	максим ум
Прибуток до оподаткування	5	10	5	10
Оборотні активи	5	10	Не використовується	
Загальна вартість активів	3	6	1	2

Застосування розрахункових баз і критеріїв суттєвості аудиторськими фірмами залежить від прийнятої внутрішньофірмової політики їх діяльності, орієнтованої на особливості контингенту клієнтів, що обслуговуються.

Розглянемо послідовність дій аудитора щодо визначення меж гранично припустимих сум помилок виходячи з вимог Міжнародного стандарту аудиту

320 “Суттєвість в аудиті” [44]. Порядок оцінки рівнів суттєвості помилок щодо оборотних активів підприємства-замовника і послідовність дій аудитора проілюстровано на рис. 3.2.

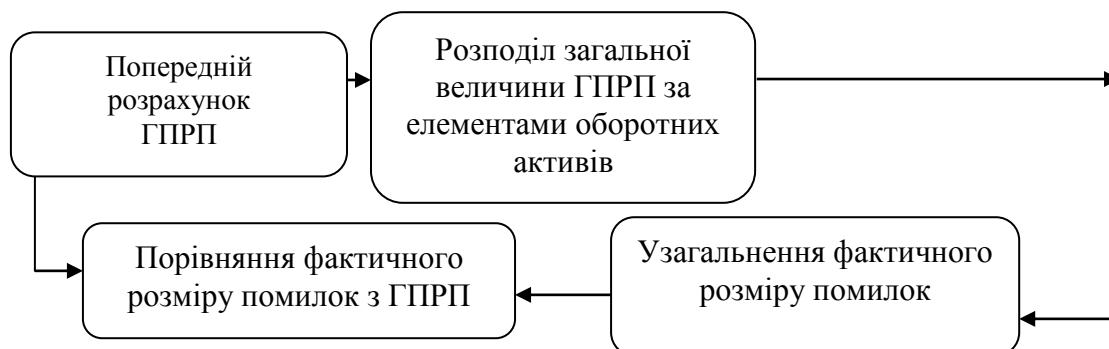


Рис. 3.2 Алгоритм оцінки рівнів суттєвості помилок щодо оборотних активів підприємства-замовника

Планування займає важливе місце в аудиторській діяльності. На етапі планування особливої уваги потребує оцінка надійності та ефективності системи внутрішнього контролю підприємства-клієнта.

Спланувавши свою роботу, аудитор приступає до безпосереднього проведення перевірки, яка пов’язана із застосуванням передбачених в програмі прийомів і способів. Для підтвердження вірогідності арифметичних підрахунків товарно-матеріальних цінностей, дебіторської заборгованості їхньої відповідності величині, яка відображена в первинних документах і регістрах бухгалтерського обліку, звичайно використовують процедуру перерахування даних.

Здійснюючи процедуру спостереження, аудитор, не втручаючись відслідковує хід виконання господарських операцій, пов’язаних з матеріальними запасами, співробітниками підприємства. При цьому досягається мета практичного вивчення, наприклад, порядку одержання та використання запасів на підприємстві, виявлення ролі і функціонування систем внутрішнього контролю і бухгалтерського обліку підприємства. Спостереження може застосовуватися в якості додаткової процедури при проведенні інвентаризації.

Для підтвердження правильності відображення в бухгалтерському обліку надходжень і витрат запасів, виникнення і погашення дебіторської заборгованості, повноти і своєчасності їхнього відображення в регістрах обліку, обґрунтованості оцінки використовується перевірка документів (інспектування).

У процесі перевірки операцій щодо оборотних активів, відображених у первинному обліку, у журналах, відомостях, Головній книзі, бухгалтерській звітності використовується простежування. Особливу увагу слід звернути на відповідність кореспонденції рахунків, сум оборотів і залишків у регістрах аналітичного і синтетичного обліку [48, с.61].

При організації обліку руху матеріальних цінностей на складах перш за все необхідно проконтролювати організацію складського господарства і контрольно-пропускної системи. Далі перевіряють, як організований складський облік матеріалів і як ведеться контроль зі сторони бухгалтерії. Якщо застосовується сальдовий метод, то аудитор перевіряє відомості по оприбуткуванню і витратам матеріалів, звіряє підсумкові дані цих відомостей з сальдовими відомостями.

Особлива увага повинна бути приділена перевірці розрахунків зі списання матеріальних цінностей на витрати виробництва. Для кожного методу аудитор застосовує свої алгоритми розрахунку перевірки. Перевірка правильності віднесення і списання матеріальних цінностей, що виникли в результаті нестач і розкрадань, проводиться аудитором у тому випадку, якщо такі випадки виявлені. Вони можливі в результаті форс-мажорних обставин чи в результаті проведення інвентаризації.

Докази наявності платіжних зобов'язань за дебіторською заборгованістю отримують за допомогою перевірок процедур контролю, аналітичних процедур і перевірок на істотність. Перегляд записів про закупки і витрати після закінчення року дає змогу виявити повноту платіжних зобов'язань. Підтвердження використовується за наявності прогалин у процедурах контролю, якщо результати інших перевірок на істотність вказують, що

зобов'язання неповні або недостовірні. З цією метою проводять співставлення відібраних записів в регістрах, які підлягають оплаті, з відповідними грошовими виплатами та іншими підтверджуючими документами.

Для отримання впевненості у реальному існуванні дебіторської заборгованості доцільно використовувати запит. Запит може бути сформований у письмовому вигляді до сторонніх осіб, контрагентів для отримання підтвердження від дебіторів про існуючі суми заборгованості.

Проведення вибіркової документальної перевірки щодо розрахунків з покупцями та замовниками, дає можливість впевнитись у реальному існуванні дебіторської заборгованості, виявити випадки фіктивних продаж, перевірити правильність застосування методики списання безнадійних боргів і створення резерву сумнівних боргів.

Процедура сканування щодо руху грошових коштів дозволяє виявити порушення касової дисципліни, законність і господарську доцільність. Зустрічна звірка первинних документів по касових операціях з виписками банків та корінцями чекових книжок застосовується щодо документів, за якими встановлено виправлення та підчищення.

Перевірка грошових документів по суті дозволяє встановити відповідність кореспонденції рахунків діючим положенням і правилам ведення бухгалтерського обліку та достовірності господарських операцій.

При зіставленні наявності оборотних активів за елементами у різні періоди, даних звітів про рух грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей з даними бухгалтерського обліку, оцінці співвідношень між різними статтями звіту і зіставленні їх з даними за попередні роки застосовуються аналітичні процедури. Вони являють собою аналіз і оцінку отриманої аудитором інформації, дослідження найважливіших фінансових і економічних показників підприємства з метою виявлення незвичних чи неправильно відображених у бухгалтерському обліку господарських операцій, виявлення причин таких помилок та перекручень.

Ключовим моментом при проведенні аудиту щодо оборотних активів є аудит статей звітності. Це основний етап аудиту, який проводиться після закінчення звітного періоду та підготовки усіх необхідних форм річної звітності.

Залежно від рівня довіри до систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю підприємства-клієнта аудитор визначає програми контролю окремих статей балансу та показників інших бухгалтерських звітів.

Оцінюючи достовірність відображення у звітності оборотних активів, а саме запасів (матеріальних, готової продукції та незавершеного виробництва), аудитору потрібно перевірити: чи правильно відображено результати інвентаризації в бухгалтерському обліку (чи має місце завищення запасів за рахунок включення одних і тих самих виробів і видів сировини двічі); неправильного підрахунку в ході інвентаризації; включення виробів, які будуть фактично отримані тільки після закінчення звітного року; включення виробів (матеріалів), відвантажених (переданих у виробництво) до закінчення звітного періоду; включення товарів, що не належать підприємству; чи правильно оцінені запаси та чи постійно дотримуються обраних методів оцінки (у разі їх зміни – чи зіставляються відповідні показники за попередній звітний період); чи правильно поділені запаси на категорії (види).

За рахунками оборотних активів (дебіторської заборгованості) аудитор повинен установити таке:

- чи постійно відображені залишки дебіторської заборгованості за кожним клієнтом; чи збігаються вони на рахунках Головної книги і в балансі;
- чи всі товари, відвантажені до кінця року і не оплачені клієнтами, відображені на рахунках реалізації та на рахунках дебіторів за звітний рік; чи існує можливість віднесення цих операцій до іншого звітного періоду;
- чи не включені помилково у звітність за статтями “Дебіторська заборгованість” та “Дохід від реалізації” товари, які фактично будуть відвантажені лише після закінчення звітного року;
- чи є випадки неправильного відображення платежів або відображення їх в інших періодах;

- чи не має місце помилкове відображення в балансі дебіторської заборгованості за операціями приватних осіб (наприклад, власників підприємства) або інших підприємств;
- чи створені відповідні резерви за сумнівними боргами та чи списана на валові витрати безнадійна дебіторська заборгованість;
- чи правильно класифікована дебіторська заборгованість на довгострокову та поточну.

Контролюючи операції з грошовими коштами (на рахунках у банку та в касі), аудитор слід з'ясувати таке: чи всі грошові кошти, які перебувають на різних рахунках у банку і в касі, відображені у балансі (аудитору доцільно звернутися з листом-запитом до обслуговуючих підприємство банків); чи має місце невідповідність відображення платежів і отриманих сум фактичному періоду цих операцій з метою завищення ліквідності компанії або заниження суми отриманого кредиту; чи є рух грошових коштів реальним (тобто чи не здійснювались фіктивні операції); чи існують будь-які претензії по залишку грошових коштів підприємства (при ствердній відповіді такі факти повинні розкриватись у Примітках, а грошові кошти, якими підприємство не може вільно розпоряджатись, слід відображати за статтею балансу “Інші необоротні активи”); чи відповідають дані аналітичного обліку даним синтетичного обліку грошових коштів та їх відображенню у балансі; чи збігаються дані балансу із залишком грошових коштів, відображених у Звіті про рух грошових коштів.

На завершення етапу аудиту рахунків аудитор проводить аналіз звітності за весь період, що перевірявся, визначає динаміку і тенденції розвитку підприємства та його перспективи на майбутнє.

Документування процесу аудиту є невід'ємною складовою процесу аудиторської перевірки, адже для того щоб підтвердити наявність помилок в обліку та звітності, необхідно відібрати виявлені суми, порівняти їх, зробивши необхідні розрахунки і весь процес контрольно-ревізійних процедур відобразити документально.

Підготовка та видача аудиторського висновку є узагальнюючий підсумковий етап, на якому на підставі попередньо зібраних аудиторських доказів складається Звіт про проведену аудиторську перевірку та аудиторський висновок (думка) про достовірність перевіреної звітності. Думка аудитора відображається в аудиторському висновку, особливості складання якого регламентується і широко освітлені в літературі [48, с.61].

Загальновідомо, що аналіз фінансового стану підприємства може проводитись аудитором у межах аудиторської перевірки з метою визначення рівня його основних економічних показників та тенденцій розвитку. На цій основі, а також з урахуванням інших даних аудитор оцінює можливість подальшої діяльності підприємства у найближчому майбутньому. У цьому випадку згідно з міжнародними стандартами аудиту не потрібне надання інформації про показники фінансового стану у висновку аудитора. Вона може бути зазначена у його рекомендаціях підприємству-клієнту. Окрім того, аналіз показників фінансового стану підприємства може бути здійснений як самостійна аудиторська послуга, не пов'язана з аудитом звітності.

Ми повністю поділяємо думку професора І. І. Пилипенка, який вважає, що аудиторський звіт призначений виключно для замовника і може бути надрукований лише з його дозволу. Аудиторський висновок розрахований на широке коло користувачів. Його публікація є свідченням того, що річний бухгалтерський звіт підприємства як у цілому, так і в усіх деталях відповідає чинному законодавству, методології ведення бухгалтерського обліку, визначеній внутрішнім регламентом облікової політики підприємства і є достовірним [3, с.380].

Отже, завданням аудиту операцій із оборотними активами є встановлення достовірності первинних даних відносно стану оборотних активів, повноти і своєчасності відображення первинних даних у зведених документах і облікових регістрах, правильності ведення їх обліку, його відповідність прийнятій обліковій політиці і вимогам нормативних документів.

### Висновки до розділу 3

1. На основі проведеного дослідження встановлено доцільність використання порівняльного, структурного, горизонтального, коефіцієнтного аналізу при проведенні оцінки формування та використання оборотних активів. Аналіз показав погіршення структури оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, про що свідчить збільшення частки готової продукції, дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, однак позитивом є зростання оборотності запасів. Коефіцієнт закріплення оборотних активів мав тенденцію до зростання, що свідчить про погіршення ефективності використання оборотних активів, оскільки величина оборотних засобів на 1 грн. реалізованої продукції зменшилась.

2. Доведено доцільність застосування аналітичних процедур при проведенні аудиту оборотних активів для одержання аудиторських доказів. Пропонуємо проводити аналіз рентабельності оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” із використанням показників економічного ефекту, отриманого внаслідок прискорення оборотності поточної дебіторської заборгованості та коефіцієнта ефективності вивільнення оборотного капіталу за розрахунками з дебіторами. Рекомендовані показники характеризують рентабельність за різними аспектами і є взаємодоповнюючими.

3. Завданням аудиту операцій із оборотними активами є встановлення достовірності первинних даних відносно стану оборотних активів, повноти і своєчасності відображення первинних даних у зведених документах і облікових регістрах, правильності ведення їх обліку, його відповідність прийнятій обліковій політиці і вимогам нормативних документів. З метою вдосконалення методики аудиту формування й використання оборотних активів на комбінаті хлібопродуктів запропоновано програму аудиторської перевірки, яка передбачає основні етапи, джерела, процедури та послідовність проведення перевірки з подальшим відображенням аудиторських доказів у робочих документах, що дає змогу оптимізувати процес дослідження операцій з формування й використання оборотних активів.



## ВИСНОВКИ

Проведені у роботі дослідження обліку й аудиту формування та використання оборотних активів дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Вирішення багатьох економічних проблем підвищує увагу до категорії “оборотні активи” та розкриття їх економічної суті. У результаті проведеного дослідження розкрито поняття “оборотні активи” як окремої обліково-правової категорії, визначено оборотні активи, як сукупність майнових цінностей, грошових коштів та їх еквівалентів, які обслуговують операційну діяльність підприємства, або призначені для реалізації чи споживання протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Оборотні активи, що сформовані для участі в операційному циклі, представлені в активі балансу, а джерела їх утворення – оборотний капітал фіксуються в пасиві балансу.

2. Врахувавши досвід економістів у сфері обліку, аналізу і аудиту, оборотні активи можна згрупувати за такими ознаками: за формами функціонування в операційному циклі – матеріальні оборотні активи та фінансові оборотні активи; залежно від функціонального призначення у процесі виробництва – оборотні активи у сфері виробництва та оборотні активи в сфері обігу; за принципом організації – нормовані, ненормовані; залежно від ступеня ліквідності – швидколіквідні, середньоліквідні, малоліквідні; залежно від ризику вкладених оборотних активів – оборотні активи з мінімальним ризиком вкладення, оборотні активи з середнім ризиком вкладення, оборотні активи з високим ризиком вкладення; за характером фінансових джерел – чисті оборотні активи, власні оборотні активи; за видами – запаси сировини, матеріалів напівфабрикатів, поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові активи. Наведена класифікація дає змогу систематизувати оборотні активи з метою забезпечення ефективного й цілеспрямованого їх управління та використання.

3. Необхідність реформування й удосконалення національної системи бухгалтерського обліку оборотних активів в Україні зумовлена недосконалістю діючої системи та її нормативно-правової бази. Проблема полягає в оптимальному співвідношенні правил ведення бухгалтерського обліку і норм оподаткування з урахуванням умов господарської діяльності, що склалися. Визначено, що інтеграція бухгалтерського обліку в цілому та в частині оборотних активів на підприємствах дасть змогу підвищити можливість раціонального використання та економії ресурсів.

4. На основі дослідження облікової практики оборотних активів на рахунках бухгалтерського обліку ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, обґрунтовано основні завдання організації їх обліку: організація чіткого документування операцій з оборотними активами; своєчасна та повна реєстрація даних в реєстрах аналітичного обліку; розробка графіку документообігу для документів, що підтвержують формування та використання оборотних активів та доведення цієї інформації до виконавців; вибір облікових реєстрів, у яких відображається формування та використання основних засобів. Розглянута організація обліку оборотних активів створює належні умови для своєчасного та повного відображення у обліку операцій, пов’язаних з надходженням, зберіганням та використанням оборотних активів. Враховуючи наявність сумнівної дебіторської заборгованості на комбінаті хлібопродуктів та провадження судових справ щодо стягнення боргу, рекомендовано створення резерву сумнівних боргів.

5. На основі проведеного дослідження, зроблено критичний огляд методів оцінки запасів при відпуску у виробництво (суцільної ідентифікації, середньозваженої собівартості, ФІФО). Оскільки комбінатом хлібопродуктів використовується метод середньозваженої собівартості, проведено розрахунок впливу оцінки зазначених методів на прибуток підприємства. Досліджено, що метод суцільної ідентифікації базується на фактичних витратах, а два інших – на передбаченні інформації про рух вартості запасів. Систематизовано методи

оцінки дебіторської заборгованості на основі історичної первісної оцінки, вартості реалізації, поточної вартості.

6. З огляду на складність та актуальність питання удосконалення бухгалтерського обліку та звітності, у роботі проаналізовано облікові реєстри, рекомендовані чинними нормативними актами для обліку оборотних активів. Проведено порівняльний аналіз методів складання Звіту про рух грошових коштів та рекомендовано формування Звіту за самостійно обраним методом.

Для наближення національних стандартів до міжнародних вимог рекомендовано проводити роботу з дослідження та узагальнення концепцій бухгалтерського обліку в частині обліку оборотних активів за наступними аспектами: ступінь узгодженості та несуперечності між національними стандартами; об'єктивність і адекватність відображення в міжнародних стандартах економічної сутності процесів національного бізнесу.

7. На основі проведеного дослідження встановлено доцільність використання порівняльного, структурного та горизонтального, коефіцієнтного аналізу при проведенні оцінки формування та використання оборотних активів комбінату хлібопродуктів. За даними проведеного аналізу можна констатувати погіршення структури оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, про що свідчить збільшення частки готової продукції, дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, однак позитивом є зростання оборотності запасів у 2012 р. порівняно з 2010 р. на 8,2 пункти, порівняно з 2011 р. – на 29,6 пункти. Коефіцієнт закріплення оборотних активів у 2012 р. порівняно 2010 р. збільшився з 2,9 до 4,1 та порівняно з 2011 р. зріс на 0,6 пункти, що свідчить про погіршення ефективності використання оборотних активів, оскільки величина оборотних засобів на 1 грн. реалізованої продукції зменшилась.

8. Доведено доцільність застосування аналітичних процедур при проведенні аудиту оборотних активів для одержання аудиторських доказів. Запропоновано проводити аналіз рентабельності оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” із використанням показників

економічного ефекту, отриманого внаслідок прискорення оборотності поточної дебіторської заборгованості та коефіцієнта ефективності вивільнення оборотного капіталу за розрахунками з дебіторами. Рекомендовані показники характеризують рентабельність за різними аспектами і є взаємодоповнюючими. Аналіз якості оборотних активів дає підставу для висновку про зменшення частки оборотних активів з малим ступенем ризику на 8,4 %, що вказує на позитивне явище у поточній фінансово-господарській діяльності підприємства. Однак, необхідно відзначити негативний момент у виробничій діяльності підприємства – збільшення частки коштів з малим та високим ступенем ризику відповідно на 3 % та 5,4 %, що заслуговує на негайну увагу з боку керівництва комбінату хлібопродуктів. Застосування аналітичних процедур сприятиме підвищенню якості та скороченню витрат часу на проведення аудиту.

10. Завданням аудиту операцій із оборотними активами є встановлення достовірності первинних даних відносно стану оборотних активів, повноти і своєчасності відображення первинних даних у зведених документах і облікових регістрах, правильності ведення їх обліку, його відповідність прийнятій обліковій політиці і вимогам нормативних документів. З метою вдосконалення методики аудиту формування й використання оборотних активів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” запропоновано програму аудиторської перевірки, яка передбачає основні етапи, рекомендовані джерела, процедури та послідовність проведення перевірки з подальшим відображенням аудиторських доказів у робочих документах, що дає змогу оптимізувати процес дослідження операцій з формування й використання оборотних активів.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Алексеева А., Бакун Ю. Питання фінансового обліку оборотних активів підприємства / А. Алексеева, Ю. Бакун // Вісник Київського державного торговельно-економічного університету. – 2004. – № 2. – С. 65-75.
2. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит / [Пер. с англ. Я.В. Соколов]. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 560с .
3. Аудит. Методика документування: [Навч. пос.] / За заг ред. І. І. Пилипенка.– К., 2003. – 457с.
4. Аудит: [Учебн. пос.] / Ю. А. Данилевский, С.М. Шапигузов, Н.А.Ремизов, Е.В. Старовойтова. – М.: Изд. ФКБ-ПРЕСС, 1999. – 544 с.
5. Бакун Ю. Окремі проблеми організації обліку запасів на підприємствах / Ю.Бакун // Регіональні перспективи.–2001.–№ 2. – С. 13-19.
6. Бакун Ю. Методичні аспекти бухгалтерського обліку оборотних активів на підприємствах / Ю. Бакун / Вісник Київського державного торговельно-економічного університету. – 2001. – № 1. – С. 56-65.
7. Барнгольц С.Б. Оборотные средства промышленности. С. Б. Барнгольц – М.: Финансы, 1965. – 283с.
8. Безруких П.С. Бухгалтерський учет / П. С. Безруких, А. М. Кошаев, Д. А. Рогулин – М.: Финансы и статистика, 1983. – 375 с.
9. Беляев Ю.А. Автоматизированное оптимальное оперативное управление материальными запасами предприятий.- М.: МИНХ, 1989. – 228 с.
- 10.Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера.– К: Ника-Центр, 1998. – 478 с.
- 11.Боди Эви, Мертон Роберт. Финансы / Пер. с англ. учеб. [Пособие].- М.: Изд. Дом „Вильямс”, 2000. – 592 с.
- 12.Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. - 895 с.

13. Будяк В. Звіт про рух грошових коштів як джерело інформації для управління прибутком підприємства / В. Будяк // Економіка, фінанси, право.– № 3.– 2008.– С.18-24
14. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку / Ф. Ф. Бутинець та ін.. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 576 с.
15. Бухгалтерський облік і фінансова звітність в Україні: [Навч. посібник] / за ред. С.Ф. Голова. – Днепропетровск: ТОВ „Баланс-Клуб, 2000.– 768 с.
16. Ван Хорн Д. Основы управления финансами. [Пер. с англ.]– М.: Финансы и статистика, 1997. – 799с.
17. Вергувенко І. М. Облік та аналіз грошових потоків / І.М. Вергуленко // Матеріали міжнародної наукової конференції, т.3. – Житомир: ЖІТІ, 2009, 23-24 листопада, 2009.– С.167-169.
18. Винсент Дж. Лав, Эрнст Янг. Как понимать и использовать финансовую отчетность / Пер. с англ. с дополнениями.– М.: Джон Уайли энд Саиз, 1991.- 352 с.
19. Глен Велш, Даніел Г. Шорт. Основы фінансового обліку / [Перекл. з англ. О. Мінін]. – К.: Основи, 1999. – 943 с.
20. Голов С.Ф. Фінансовий та управлінський облік / С.Ф.Голов, В. І. Єфименко – К.: ТОВ „Автоінтерсервіс”, 1996. – 544 с.
21. Гроші та кредит: [Підручник] / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пудовкіна та ін. – К.: Либідь, 1992. – 331 с.
22. Демчук Л.А. Вплив розміщення оборотних засобів на фінансовий стан підприємства / Л. А. Демчук // Економіка: проблеми теорії і практики. Зб. наук. пр. – Д.: ДНУ, 2012. – Вип. 59. – С. 16-21
23. Демчук Л.А. Особливості кругообороту оборотних засобів на сільськогосподарських підприємствах / Л. А. Демчук // Наук. вісник НАУ/ Ред. кол.: Д.О. Мельничук. – К: НАУ, 2001. – Вип. 35. – С. 183-189
24. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація. – К., 2001. – 402 с.
25. Дорош Н.І. Методичні аспекти аудиту використання оборотних активів на виробничих підприємствах / Н.І.Дорош // Економіка: проблеми теорії і

- практики: Зб. наук. праць. – Вип. 206. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005.– С.971-978.
- 26.Журкин П.И. Сальдовый метод учета материальных ценностей. – М.: Статистика, 1969. - 40 с.
27. Закон України „Про аудиторську діяльність від 22.04.93 № 3125-ХІІ, зі змінами і доповненнями // Голос України. – 1993. – № 99(599).
28. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg= 327%2F95-%E2%F0](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=327%2F95-%E2%F0).
29. Иванов В. Практичний посібник з обліку дебіторської заборгованості / В. Иванов // Бухгалтерський облік та аудит. – 2000. – № 18. – С.42-48.
30. Ильяшенко С. Как отражают уступку требования в налоговом и бухгалтерском учете / С. Ильяшенко // Все о бухгалтерском учете. – 2003. – № 56 (844). – С. 4-8.
31. Ильяшенко С. Просроченные дебиторские задолженности / С. Ильяшенко // Все о бухгалтерском учете. – 2004. – № 93 (1004). – С. 23-25.
32. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. Наказом М-ва фінансів України від 30.11.1999 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>
33. Карев В. Проблеми визначення економічних вигід / В. Карев // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 3. – С.32-35.
34. Карпушенко М. Резерв сумнівних боргів: особливості нарахування та обліку / М. Карпушенко // Консультант бухгалтера. – 2001. – № 39(111). – С. 59-205.
35. Касьянова Г.Ю. Учет 2000: бухгалтерский и налоговый. М.: Изд.-консул. компания „Статус-Кво”. – 2000. – 200 с.
- 36.Кисельова О. Проблемні питання оподаткування операцій з цінними паперами / О. Кисельова // Бухгалтерський облік та аудит. –2003. – № 8. – С.23-30.

- 37.Кисельова О. Порядок врегулювання сумнівної безнадійної заборгованості / О.Кисельова // Бухгалтерський облік та аудит. –2003. – № 4. – С.24-26.
- 38.Ковалев А.И. П. Анализ финансового состояния предприятия / А. И. Ковалев, В. П. Привалов / М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. – 369 с.
- 39.Корягін М. Методика відображення окремих господарських операцій У Звіті про рух грошових коштів / М. Корягін, О. Височан // Все про бухгалтерський облік. –2003. – № 9. – С. 6-9.
- 40.Костюченко В. Учет дебиторской задолженности / В. Костюченко, А. Шапоповалова // Бухгалтерський учет и аудит.– 2006.– № 7.– С. 2 - 9.
- 41.Костюченко В. Облік запасів за національними Положеннями (Стандартами) бухгалтерського обліку / В. Костюченко // Бухгалтерський облік і аудит.– 2000.–№ 6.– С.45-47
- 42.Малышкин А.И. Основы бухгалтерського учета в банках / Малышкин А.И., Адамова Б.Ю. // .– Сумы: Изд. Слобожанщина, 2000.– 205с.
43. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 №356 // Бібліотека Головбуха . - 2004.- № 5(43).
44. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2004 року/ Пер. с англ.. О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ „ІАМЦ АУ „Статус””, 2004. – 1028с.
45. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Перекл. з англ. за ред. С.Ф. Голова. –К.: Федерація проф. бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.
46. Нашкерська Г. Облік сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості / Г. Нашкерська // Бухгалтерський облік та аудит. –2001. – № 7. – С.27-32.
- 47.Нашкерська Г. Правове регулювання бухгалтерського обліку оборотних активів / Г. Нашкерська // Наукові праці Кам’янець Подільського державного університету. – Вип.3. –Т.1. – Кам’янець-Подільський, 2012. – С.136-141.



48. Нетикша О. Організація служби внутрішнього аудиту та її роботи на підприємстві / О.Нетикша / Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 7. – С. 61-64.
49. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета / Нидлз Б., Андерсен Х., Колдуэлл Д. / М.: Финансы и статистика, 1994. – 496 с.
50. Новий тлумачний словник української мови: 4-ох томах. / Укладачі проф.. В.В. Яременко, к.ф.н. О.М. Сліпушко. – К.: Видавництво „Аконіі”, 2000. Т. 1. - 912 с.
51. Оксютенко Л.П. Організація аудиту операцій з оборотними активами / Л. П. Оксютенко // Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: матеріали студентської науково-практичної конференції присвяченої Дням науки в Чортківському інституті підприємництва і бізнесу, ТНЕУ. – 9 квітня 2013 р. – Збірник матеріалів: Чортків, ТНЕУ. – 2013. – С.
52. Операції комерційних банків: [Монографія] / Р. Коцовська, П. Рисаківська, Р. Табачук, М. Вознюк. – Львів: Центр Європи, 1997. – 276 с.
53. Палий В.Ф. Финансовый учет / Палий В.Ф., Палий В.В. – М., 1998. – 296 с.
- 54.Пантелейчук Л. Учет запасов на промышленном предприятии / Л. Пантелейчук // Облік Податки Аудит в Україні. – 2001. – № 11. – С.38-45.
55. Партін Г.О. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики. К.: Знання, 2000.– 315 с.
- 56.Пархоменко В. Облік резерву сумнівних боргів / В. Пархоменко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 6. – С. 5-6.
- 57.Пархоменко В.П. Нормативно-правові аспекти бухгалтерського обліку оборотних активів / В.П.Пархоменко // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції „Наука і освіта 2007” (7-21 лютого 2007 р.).– Т. 83. Облік і аудит.– Дніпропетровськ: Наука і освіта,2007.– С. 8-10.
58. Парушин Н. Анализ движения денежных средств / Н. Патрушин // Бухгалтерский учет. – 2004. – № 5. – С. 58-61.

59. Петрик О. Оцінка суттєвості помилок, виявлених у процесі аудиторської перевірки / О.Петрик // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 10. – С. 59-62.
60. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом М-ва фінансів України від 30.11.1999 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>
61. Положення про ведення касових операцій у національній валюті України, затверджене Постановою Правління НБУ від 15.12.2004р. № 637 // Все про бухгалтерський облік. – 2005.– № 11 (1044).– С.13 – 30 .
62. Поплюйко А.М. Облік запасів на складі / А.М.Поплюйко // Регіональні перспективи № 6 (25). – Кременчук: Перспектива, 2010. – С. 116-117.
63. Попович В.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 454 с.
64. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” : затв. наказом М-ва фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>
65. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” : затв. наказом М-ва фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів” : затв. наказом М-ва фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
67. П(С)БО 9 “Запаси”// Все про бухгалтерський облік .– 2005.– № 13(1046). – С. 33-36.
68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” : затв. наказом М-ва фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

- 69.П(С)БО 19 „Об’єднання”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999р. №16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
- 70.Резниченко А.П., Чередник А.Л. Финансы предприятий. – М.: ООО Лебедь, КП Регион, 1998. – 350 с.
- 71.Савлук М.І. Вступ до банківської справи / М. І. Савлук, А. М. Савлук /.– К.: Лібра, 1998.– 344с.
- 72.Сайко О. Особливості складу та класифікації виробничих запасів / О.Сайко / Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 9. – С. 36-40.
- 73.Сайко О. Особливості методології проведення аналізу оборотних активів / О.Сайко // Зб. наук. праць Подільської державної аграрно-технічної академії. – Вип.13. – Т. 2. – Кам’янець-Подільський, 2008. – С.317-321.
- 74.Сікора І.А. Оборотні активи як об’єкт бухгалтерського обліку і економічного аналізу / І. А. Сікора // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2009. – № 1. – С.230-234.
- 75.Сікора І.А. Особливості методики оцінки оборотних активів на виробничих підприємствах / І. А. Сікора // Бухгалтерський облік і аудит. –2004. – № 9. – С.13-18.
- 76.Сікора І.А. Проблемні аспекти гармонізації бухгалтерського обліку оборотних активів до вимог міжнародних стандартів / І. А. Сікора // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С.36-43.
- 77.Стоун Д. Бухгалтерский учет и финансовый анализ / Д. Стоун, К. Хитчинг. – Сирин, 1998. – 304 с.
78. Сук Л.К. Нормативне регулювання бухгалтерського обліку оборотних активів / Л.К.Сук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 2. – С. 30-35.
79. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз [Навчальний посібник]. – Львів: Новий світ-2000, 2003. – 316 с.
80. Тебякин Г.К. Оборотные средства / Г.К.Тебякин. – М.: Россельхозиздат, 1970. – 17с.

- 81.Тимейчук Т.Б. Оцінка можливостей руху грошових коштів з урахуванням вимог НПСБО./ Т. Б. Тимейчук // Матеріали міжнародної наукової конференції 23-24 листопада 2000). Т. 3. – Житомир: ЖІТІ, 2010.– С. 108-109.
- 82.Ткаченко А.М. Організація обліку оборотних активів на промислових підприємствах /А.М.Ткаченко // Вісник нац. ун-ту водного господарства та природокористування. – вип. 5. – 2008. – С. 42–48.
- 83.Ткаченко А.М. Нормативно-правові аспекти бухгалтерського обліку оборотних активів / А.М.Ткаченко // Конкуренція.– 2005. – № 4. – С. 33-37.
- 84.Хліпальська В. Визначення приросту (убутку) балансової вартості запасів виходячи з оцінки вартості їх надходження та вибуття / В.Хліпальська // Бухгалтерський облік та аудит. –2003. – № 12. – С. 6-9.
85. Шапошніков М.Ю. Удосконалення обліку та аналізу грошових коштів / М. Ю. Шапошніков // Луганськ, 2004. – 215с.
- 86.Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу А.Д.Шеремет, Р.С.Сайфулін.– М.: Инфра-М, 1995.- 176 с.
- 87.Шиян Д.В. Фінансовий аналіз / Д.В.Шиян, Н.І.Строченко. – К.: Знання „Вид А.С.К.”, 2003. – 240 с.
- 88.Юровский Б. С. Учет запасов предприятия в соответствии с НСБУ „Готовая продукция” / Б.С.Юровский // Консультант бухгалтера. – 2006. – № 15 -16. – 35 с.
- 89.Юровський Б.С. Методичні аспекти бухгалтерського обліку оборотних активів / Б.С.Юровський // Зб. наук. праць Подільської державної аграрно-технічної академії. – Вип. 12. – Т. 2. – Кам'янець-Подільський, 2011. – с.208-210.
- 90.Jill Mccullough. Collecting receivables requires perseverance and a little creativity // Pacific Business & News/- 2011/- Vol.3.- № 5.– p. 23-25.